

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้จะกล่าวถึงทฤษฎี หลักการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจะแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้
ทฤษฎีและหลักการ

- 2.1 โรงเรียนชุมชน
- 2.2 แนวทางการพัฒนาชุมชนของสถานศึกษา
- 2.3 บทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน
- 2.4 บทบาทของครูในการพัฒนาอาชีพของชุมชน
- 2.5 กรรรมสามัญศึกษากับการพัฒนาชนบท
- 2.6 หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของกรรรมสามัญศึกษา
- 2.7 หน้าที่ของโรงเรียนสังกัดกรรรมสามัญศึกษา
- 2.8 การมัธยมศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2.9 โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.10 ด้านการดำเนินงาน
- 2.11 ด้านบทบาทการดำเนินงานของผู้นำ

2.1 ทฤษฎีและหลักการ

การวิจัยเรื่องนี้มีแนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ ๆ สรุปได้ดังนี้

2.1.1 โรงเรียนชุมชน

ได้อินักการศึกษาต่าง ๆ ให้ทรรศนะเกี่ยวกับความหมายของโรงเรียนชุมชน ไว้ดังนี้คือ
Carter V. Good ได้ให้ความหมายโรงเรียนชุมชนไว้ใน Dictionary of education
ว่าโรงเรียนชุมชนคือ โรงเรียนเพื่อประชาชนทุกเพศทุกวัยทุกกลุ่ม ไม่ใช่อสอนเด็กเฉพาะวัยเรียน
เท่านั้น ยังทำการสอนผู้ใหญ่ทั้งกลางวันและกลางคืน และยอมให้ประชาชนเข้ามาใช้ห้องสมุด
โรงฝึกงาน หอประชุม โรงพละ สระว่ายน้ำและห้องเรียนอื่น ๆ ได้ด้วย หรือบางเวลาประชาชน
ก็มาใช้หรือรับบริการทางการศึกษานในเวลาเดียวกันกับนักเรียนของโรงเรียนนั้นด้วย

วิไลวรรณ (ป.ป.ป.) ได้สรุปความหมายของโรงเรียนชุมชนไว้ดังนี้คือ

1. เป็นโรงเรียนที่จัดขึ้น เพื่อคำนึงถึงประโยชน์ของท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่
2. เป็นโรงเรียนที่รับเข้าประโยชน์ในชุมชนโดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ
3. เป็นโรงเรียนที่ดำเนินการตามทฤษฎีที่ว่าทุก ๆ คนมีส่วนในการวางแผนนโยบายของ

โรงเรียน

4. เป็นโรงเรียนที่จัดโครงการสอนตามความต้องการของชุมชน ซึ่งความต้องการเหล่านี้ต้องเป็นความต้องการที่จำเป็นอย่างยิ่ง และมีผลกระทบต่อประเทศชาติด้วย

5. เป็นโรงเรียนที่จัดเพื่อการศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนในชุมชน และต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ครูต้องรับผิดชอบในการศึกษาแก่ประชาชนนอกโรงเรียนด้วย โดยเฉพาะชนชั้นกรรมกร

6. เป็นโรงเรียนที่อุทิศเวลาทั้งคืนให้กับการศึกษา

บำเพ็ญ (2527) กล่าวว่าโรงเรียนชุมชนมีลักษณะเด่น 2 ประการคือ

1. ให้บริการแก่ชุมชนทุกคนไม่เฉพาะเด็กในวัยเรียนเท่านั้น
2. คำนึงว่า พัฒนาและใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของแหล่งให้การศึกษา หรือ

ใช้ชุมชนเป็นห้องเรียน

สำนักงานโครงการพิเศษ (2526) ได้ให้ความหมายโรงเรียนชุมชนคือ

1. สถาบันที่ส่งเสริมและเอื้ออำนวยในการให้การพัฒนาขึ้น ได้รับความสำเร็จตามเป้าหมายโดยวิธีการช่วยเหลือตนเอง
2. โรงเรียนที่ให้บริการทางการศึกษาแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าและทุกเพศทุกวัยในชุมชน โรงเรียนจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และจะต้องให้บริการต่อชุมชน
3. โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบผสมผสานหลักสูตร ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมีการสำรวจปัญหา ความต้องการและทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มากที่สุด

โดยสรุป โรงเรียนชุมชน หมายถึง โรงเรียนที่ให้บริการศึกษาแก่คนทุกคนในชุมชนให้เหมาะสมตามสภาพการณ์ ให้ได้รับความรู้ประสบการณ์ โดยการให้บริการ ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ให้สามารถสนองความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด

2.1.1.1 ลักษณะของโรงเรียนชุมชน

ได้มีผู้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับลักษณะของโรงเรียนชุมชนไว้ดังนี้

ชิรวัดณ์ (2531) โรงเรียนชุมชนในอุดมคตินั้น จัดตั้งขึ้นเพื่อประชาชนทุกเพศทุกวัย มีข้อเสนอเฉพาะเด็กในวัยเรียนอย่างเดียว แต่ต้องทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ที่พ้นวัยเรียนทั้งในด้านความรู้พื้นฐานและทักษะในการประกอบอาชีพ รวมทั้งต้องจัดกิจกรรมและบริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยมีเป้าหมายสุดท้ายคือ การปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ของทุกคนให้ดีขึ้นโรงเรียนชุมชนจึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากโรงเรียนโดยทั่ว ๆ ไป หลายประการทั้งในแง่ของการดำเนินงานหลักสูตร ครู และกิจกรรมของโรงเรียน

2.1.1.2 การดำเนินงานของโรงเรียน

โรงเรียนชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งครูอาจารย์ ผู้ปกครอง บุคลากรในชุมชน และตัวผู้เรียนเอง วิธีการดำเนินงานก็มักจะใช้กระบวนการประชาธิปไตย โดยการเลือกตั้งคณะกรรมการโรงเรียน (School Board) ขึ้นมาจากบุคคลทุกฝ่ายในชุมชน เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายและบริหารงานของโรงเรียน มีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถของแต่ละคน การตัดสินใจพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียน ใช้วิธีการที่มีระบบและแบบแผน กล่าวคือ มีการตั้งจุดมุ่งหมายร่วมกัน วางแผนงานและจัดโครงการต่าง ๆ ร่วมกันช่วยกันดำเนินงานและสรุปผลหรือประเมินผลงานร่วมกัน เพื่อหาทางส่งเสริมและปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป นอกจากนี้มีคณะกรรมการโรงเรียนเพื่อดำเนินงานด้านต่าง ๆ แล้ว อาจมีการจัดตั้งสมาคมครู-ผู้ปกครองขึ้นเพื่อเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนอีกด้วย

2.1.1.3 หลักสูตร

คณะกรรมการโรงเรียนซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในท้องถิ่นจะร่วมกันพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรของโรงเรียนชุมชนให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของชุมชน เนื้อหาวิชา และกิจกรรมต่าง ๆ ต้องจัดให้สัมพันธ์กับแหล่งวิทยาทรัพยากรที่มีอยู่และสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ส่วนใหญ่โรงเรียนชุมชนมักจะจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้านการประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยการเชิญหัวหน้าหน่วยงานหรือฝ่ายบริหารของบริษัทและโรงงานต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนในการร่างหลักสูตรด้านอาชีพของโรงเรียนเพราะวิทยากรเหล่านี้จะทราบข้อเท็จจริงว่าชุมชนต้องการผู้ที่มีฝีมือหรือทักษะในการทำงานด้านใดบ้าง นอกจากนี้โรงเรียนชุมชนที่เน้นด้านอาชีพศึกษา อาจจะเปิดหน่วยงานแนะแนวอาชีพให้กับผู้เรียน และมีหน่วยงานคอยติดตามประเมินผลผู้เรียนที่จบออกไปประกอบอาชีพอีกด้วย

ในด้านการจัดรายวิชาต่าง ๆ ำให้กับผู้เรียน จะมีการรวมวิชาทั้งหลายเข้าเป็นหมวด ำใหญ่ ๆ เช่น หน่วยวิชาหรือชุดวิชา โดยบูรณาการเข้าเป็นเรื่องเดียวกันเพื่อให้ผู้เรียนสามารถ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การเรียนการสอนก็ต้องเน้นประสบการณ์จริงโดยให้ผู้เรียนได้ลงมือ แก้ปัญหาด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้โดยการกระทำ (Learning by Doing) คือมีการทดลอง หรือการปฏิบัติควบคู่ไปกับการเรียนทฤษฎี เช่น การเรียนวิชาเกษตร ก็ต้องมีการสร้างเรือน เพาะชำ การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

2.1.1.4 ครู

ครูในโรงเรียนชุมชนนั้นจะต้องมีคุณลักษณะพิเศษหลายประการนอกเหนือจากความรู้ความสามารถทางวิชาการ เช่น ความเป็นผู้นำ สามารถร่วมมือและประสานงานกับบุคลากรฝ่าย ต่าง ๆ ในชุมชนได้ มีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน มีความรัก และศรัทธาต่อท้องถิ่นของตน มีความสนใจและรับผิดชอบต่อปัญหาของชุมชนรู้ถึงกลวิธีที่จะแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชน รวมทั้งสามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยราชการและองค์การเอกชนได้ดี สำหรับการเรียนการสอนนั้น นอกจากจะเป็นหน้าที่ของครูในโรงเรียนแล้ว บางครั้งอาจจะเชิญผู้ เชี่ยวชาญหรือชาวบ้านในท้องถิ่นที่มีความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ มาเป็นวิทยากรให้ความรู้ หรือฝึกฝนทักษะให้กับผู้เรียนได้

2.1.1.5 กิจกรรมของโรงเรียน

โรงเรียนชุมชนมีบทบาทและหน้าที่ครอบคลุมหลายด้าน กิจกรรมต่างๆของโรงเรียน ประเพณีจึงมีทั้งกิจกรรมด้านวิชาการ การบริการและการพัฒนา มีทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวกับนักเรียน และกิจกรรมเพื่อชุมชนส่วนรวม

บำเพ็ญ (2527) กล่าวว่าโรงเรียนชุมชนมีลักษณะดังนี้

1. เป็นโรงเรียนเพื่อประชาชนทุกเพศทุกวัย มีข้อเสนอให้เด็กเฉพาะในวัยเรียนอย่างเดียว ยังสอนเด็กนอกวัยเรียน และผู้ใหญ่ให้มีทักษะในการอ่าน การเขียน และการเรียนเลข รวมทั้ง ำให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การรักษาสุขภาพอนามัยและอื่นๆ เพื่อการอยู่ดีกินดีของประชาชนในท้องถิ่นด้วย
2. เป็นโรงเรียนที่ำให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามาใช้บริการทางการศึกษาทั้งกลางวันและ กลางคืน ตามโอกาสอันสมควร

3. ประชาชนสามารถให้บริการต่าง ๆ ที่โรงเรียนมีอยู่ ซึ่งได้แก่ อาคารสถานที่ ห้องสมุด ห้องประชุม และอุปกรณ์ เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุม การจัดงาน และ สันทนาการ ฯลฯ โดยถือว่าชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ

4. กิจกรรมทางการศึกษาที่โรงเรียนชุมชนหรือทางราชการจัดขึ้นส่วนใหญ่จะสอดคล้อง กับความต้องการของชุมชนนั้น

5. การเรียนการสอนและ เนื้อหาของวิชาที่สอนในโรงเรียนชุมชนจะ เน้นหนักเกี่ยวกับ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยโรงเรียนพยายามนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้ เป็นประโยชน์

6. ครูและประชาชนในท้องถิ่นร่วมมือกันดำเนินงานของโรงเรียนชุมชน โดยยึดหลักการ ทำงานตามระบอบประชาธิปไตย

หน่วยงานศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2526) ได้สรุปลักษณะของโรงเรียนชุมชน ดังนี้คือ

1. โรงเรียนชุมชนต้องถือว่าชุมชนคือแหล่งทรัพยากรอันสำคัญยิ่ง สามารถนำมาปรับปรุง การเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมของโรงเรียนได้ ทรัพยากรดังกล่าวหมายถึง ทรัพยากร มนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติ

2. โรงเรียนชุมชนต้องถือว่าเป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพของชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคน ในชุมชนเข้ามารับการฝึกวิชาชีพเพื่อเป็นการหาประสบการณ์ในการทำงาน

3. โรงเรียนชุมชนต้องเป็นศูนย์กลางบริการชุมชน ต้องให้บริการชุมชนในเรื่องเครื่อง อำนวยความสะดวกทั้งหลายที่โรงเรียนมีอยู่ เช่น อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนการให้ คำแนะนำปรึกษาหารือ

4. โรงเรียนชุมชนต้องเป็นศูนย์กลางบริการชุมชนที่มีหน้าที่ช่วยชุมชนในด้านการปรับปรุง ชีวิตความเป็นอยู่ และต้องประสานงานกับองค์กรอื่น ๆ ในชุมชนนั้น ๆ

สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา (2526) ได้กล่าวถึงลักษณะของโรงเรียน ชุมชน ดังต่อไปนี้

1. เป็นโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้ชุมชนใช้บริการได้ตลอดเวลา
2. ปรับปรุงอาคาร สถานที่ ให้ใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน
3. เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มาใช้บริการของโรงเรียนไม่เลือกชั้นวรรณะ
4. พัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชน

5. จัดการศึกษานอกเวลาเพื่อให้โอกาสผู้ที่ไม่อยู่ในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาเท่าเทียมกัน
 6. จัดกิจกรรมการศึกษา สังคม วัฒนธรรม และนันทนาการแก่เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ตามความเหมาะสม
 7. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่น (บุคลากรและวัตถุ) ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ในการดำเนินการเรียนการสอน
 8. จัดให้มีการริเริ่มและสนับสนุนในการวางแผน และช่วยนำให้เกิดมีโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน
 9. ส่งเสริมงานทุกลักษณะของชุมชนให้มีความคิดและการปฏิบัติตามแบบประชาธิปไตย
 10. ให้ชุมชนเป็นทรัพยากรและแหล่งปฏิบัติการ เพื่อที่จะช่วยในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน
 11. นอกเหนือจากบทบาทการเรียนการสอนยังมีส่วนในการจัดกิจกรรมชุมชนอย่างใกล้ชิด
 12. สร้างความเป็นผู้นำให้เกิด ขึ้นในชุมชน
 13. พยายามพัฒนาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นในชุมชน
 14. ประสานงานกับหน่วยงานอื่น เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ดีกินดี มีการศึกษา และส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน
 15. สร้างชุมชนให้เกิดความมั่นใจในการร่วมแก้ปัญหา
 16. สร้างชุมชนให้มีความรู้สึกว่าเขาได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา
- จะเห็นได้ว่า การจัดโรงเรียนชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาท้องถิ่นดังที่กล่าวมานี้ สามารถพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ช่วยให้ประชาชนทุกเพศทุกวัย เป็นประชากรที่มีคุณภาพ รู้จักช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นของตนให้ดีขึ้น มีรายได้ และมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น อันจะมีผลกระทบไปถึงการพัฒนาประเทศไทยส่วนรวมได้

2.2 แนวทางการพัฒนาชุมชนของสถานศึกษา

โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในแต่ละชุมชนนั้นต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ เพราะอย่างน้อยก็มีสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนนั้น และนักเรียนที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนส่วนใหญ่อีกเป็นเด็กที่อยู่ในท้องถิ่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนในการพัฒนาชุมชนนั้น มีอยู่หลายแนวทาง แล้วแต่ความพร้อมของโรงเรียนและสภาพความต้องการของท้องถิ่น โดยทั่วไปแล้วโรงเรียนสามารถมีบทบาทได้สองทางคือ

2.2.1 บทบาทโดยทางอ้อม

โดยาหันักเรียนเป็นตัวเชื่อมโยงหรือสื่อกลางระหว่างบ้านกับโรงเรียน กล่าวคือ เด็กจะนำความรู้ ความคิด และทัศนคติต่าง ๆ ที่ได้รับจากโรงเรียนไปถ่ายทอดให้กับผู้ปกครองของตน โรงเรียนมีเป้าหมายและวิธีการในการพัฒนาชุมชนอย่างไร ก็ถ่ายทอดและฝึกฝนให้นักเรียนปฏิบัติจนเคยชินแล้วนำไปใช้ที่บ้าน เมื่อผู้ปกครองเห็นดีงาม หรือรู้ว่ามิประโยชน์ก็จะปฏิบัติตามหรือเผยแพร่ต่อ ๆ กันไป เช่น โรงเรียนสอนให้เด็กทำปุ๋ยหมักจนเกิดความชำนาญและนำไปทำต่อที่บ้าน ผู้ปกครองอาจจะสังเกตและสอบถามจากบุตรหลาน เมื่อเห็นคุณค่าและประโยชน์ของปุ๋ยหมัก ก็ทดลองทำตาม เป็นต้น

2.2.2 บทบาทโดยตรง

เป็นการจัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวมาแล้ว โดยาหันักเด็กและผู้ใหญ่ มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนอย่างทั่วถึงทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมที่สนองความต้องการของชุมชน เช่น การที่โรงเรียนร่วมมือกับบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ทำการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนหรือดำเนินโครงการเพื่อแก้ปัญหา นั้น การร่วมมือกับสถานประกอบการหรือหน่วยธุรกิจในการฝึกอาชีพแก่เยาวชน การติดต่อประสานงานกับคนในชุมชน และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างสาธารณสมบัติ การเผยแพร่ความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อให้คนในชุมชน นำไปใช้ในการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น โดยยึดหลักเกณฑ์ที่ว่า ให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองให้มากที่สุดโรงเรียนหรือครูเพียงแต่ให้ข้อคิด คำแนะนำ และเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน เมื่อมีความจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น

โรงเรียนทั่วไปอาจใช้แนวทางแรกในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน ส่วนรวม สำหรับโรงเรียนชุมชน ก็จะมีลักษณะการดำเนินงานตามแนวทางที่สอง เพราะสามารถมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้โดยตรง อย่างไรก็ตามโรงเรียนทุกแห่งอาจจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร หรือจัดโครงการพิเศษขึ้นมาเพื่อพัฒนาชุมชนนอกเหนือจากกิจกรรมตามปกติของโรงเรียนก็ได้

2.3 บทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน

ในอดีต ครูได้ชื่อว่าเป็นบุรุษนิยบุคคลเพราะนอกจากการจะสอนวิชาการต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์ด้วยความสมัครใจแล้ว ยังมีจิตใจเปี่ยมด้วยคุณธรรมและจรรยาเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป แต่จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ทำให้ครูมีฐานะเป็นเพียงผู้มีอาชีพสอนในสถานศึกษาระดับและประเภทต่าง ๆ ถึงกระนั้นก็ตาม ครูก็ยังเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มากกว่าประชาชนในชุมชน ในสายตาของชาวบ้านครูยังอยู่ในฐานะที่ปรึกษา

คอยแนะนำและช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้เขาได้ตลอดเวลา โดยปกติภารกิจหลักของครู คือการอบรมสั่งสอนหรือถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป แต่ในปัจจุบันนี้ ได้มีการปรับบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนให้มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนหรือให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ครูซึ่งเป็นบุคลากรหลักของโรงเรียนจึงต้องมีการปรับปรุงบทบาทของตนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วย บทบาทครูที่มีต่อชุมชนจึงมีมากมายประการ ทั้งในแง่การเป็นผู้นำชุมชน การเป็นผู้ประสานงาน ผู้ให้บริการ นักนวัตกรรม เป็นผู้แก้ปัญหาให้กับชุมชน เป็นต้น ชีรยุทธ์ เสนิงค์ ณ อยุธยา (อ้างโดย ชีรวัฒน์ นิเจนตร , 2528) และในบางครั้งครูก็ต้องทำหน้าที่แบบเดียวกับพัฒนากร คือ เป็นที่ปรึกษา นักการศึกษา นักรวมกลุ่ม และเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชน สัตยา (อ้างโดย ชีรวัฒน์ นิเจนตร , 2528) ในช่วงของแผนพัฒนาชนบทยากจน อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ครูก็ยังถูกมอบหมายให้เป็นกรรมการในคณะต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านและตำบลในเขตพื้นที่ยากจน เช่น เป็นกรรมการในคณะกรรมการหมู่บ้าน กรรมการพัฒนาตำบล เป็นต้น บทบาทครูในการพัฒนาชุมชน จึงประมวลได้ดังนี้

1. เป็นนักการศึกษา (Educator) คือเป็นผู้ให้ความรู้แก่ชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เรื่องสภาพสังคมและอาชีพต่าง ๆ ในท้องถิ่น การฝึกให้ประชาชนรู้จักคิด รู้จักตัดสินใจ และแก้ปัญหาของตนเองอย่างมีเหตุผลและมีระบบแบบแผน รวมทั้งรู้จักแสวงหาข่าวสารหรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชน
2. เป็นผู้ร่วมปฏิบัติงาน (Co-Worker) ในฐานะที่ครูเป็นสมาชิกคนหนึ่งในชุมชน ครูก็ต้องเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นอย่างเต็มกำลังความสามารถ เช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ แม้ว่าครูจะมีได้เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง
3. เป็นที่ปรึกษาของชุมชน (Adviser) หมายถึง การที่ครูไม่ได้เป็นผู้ลงมือทำงานพัฒนาโดยตรง แต่ทำตนเป็นที่ปรึกษาโดยให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ เนื่องจากครูเป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในชุมชนเกือบตลอดเวลาและมีการศึกษามากกว่าคนอื่น ๆ เมื่อประชาชนมีปัญหายุ่งยากทั้งในเรื่องส่วนตัวและการงานก็มักจะมาปรึกษาหารือกับครู แม้แต่การที่ชุมชนจะจัดกิจกรรมมาใด ๆ ขึ้นก็จะต้องให้ครูเป็นที่ปรึกษาเสมอ
4. เป็นนักนวัตกรรม (Innovator) กล่าวคือ ครูเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับแหล่งวิทยาการต่าง ๆ มากกว่า ประชาชนทั่วไป สามารถรับรู้และแสวงหาความรู้หรือเทคนิคใหม่ ๆ ทั้งในด้านแนวทางการปฏิบัติใหม่ ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาไปเผยแพร่แก่ชุมชน
5. เป็นผู้ให้บริการแก่ชุมชน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่ตั้งอยู่ในชุมชน ครูเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน จึงต้องมีหน้าที่เกื้อกูลประโยชน์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนมีอยู่ให้แก่ชุมชนด้วย ตั้งแต่การให้บริการด้านให้บริการด้านอาคารสถานที่เพื่อใช้เป็นที่พักประชุมของชาวบ้าน หรือ

เป็นแหล่งสาธิตเทคนิคหรือวิธีการใหม่ ๆ การให้ยืมวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ของโรงเรียน รวมทั้งบริการความรู้ทางวิชาการและการประกอบอาชีพ เช่น เชิญวิทยากรมาบรรยายในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

6. เป็นผู้ประสานงาน (Link or Coordinator) คือ เป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับรัฐบาล โดยทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย เช่น ติดต่อขอความช่วยเหลือหรือบริการของรัฐบาลในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งวัสดุ วิชาการ หรืองบประมาณมาให้กับชุมชน การนำข่าวสารบ้านเมืองและนโยบายของรัฐบาลมาชี้แจงให้ประชาชนทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือที่ดีต่อกัน เมื่อมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมาดำเนินโครงการพัฒนาให้แก่ชุมชน ครูก็คอยชี้แจงและแนะนำให้เขาทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน รวมทั้งการเตรียมประชาชนให้สามารถทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานดังกล่าวได้

7. เป็นนักรวมกลุ่มหรือผู้จัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน (Organizer) หมายถึง การชักนำหรือชักจูงใจชาวบ้านที่มีภูมิหลังด้านต่าง ๆ แตกต่างกันมารวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาระดับใด ในบางครั้งครูยังต้องเป็นผู้ที่ระดมสรรพกำลังและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาอีกด้วย

8. เป็นผู้แก้ปัญหาแก่ชุมชน เนื่องจากชุมชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจครูว่าเป็นผู้ที่ทราบถึงเป้าหมายและโครงการของรัฐบาล สามารถติดต่อ สื่อสารและขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนได้ ครูจึงมักจะต้องรับภาระในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน

9. เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) กล่าวคือ เป็นผู้ที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติของประชาชนในชุมชนให้เป็นคนสมัยใหม่ (Modern Man) ถ้าที่เจริญเริ่มปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า โดยการวางแผนและกำหนดโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน กระตุ้นและสนับสนุนให้ประชาชนยอมรับโครงการใหม่ ๆ และวิธีดำเนินชีวิตแบบใหม่รวมทั้งการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ของโลกปัจจุบันได้

2.4 บทบาทของครูในการพัฒนาอาชีพของชุมชน

ธีรวัฒน์ (2528) กล่าวว่า บทบาทครูในการพัฒนาอาชีพนั้น เกี่ยวข้องทั้งกับนักเรียนในโรงเรียนและประชาชนในท้องถิ่น ตั้งแต่การวางรากฐานในการเลือกอาชีพของเยาวชนไปจนถึงการฝึกฝนอาชีพให้แก่ นักเรียนและประชาชนโดยตรง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ครูควรสนใจและเฝ้าหาความรู้หรือความชำนาญเกี่ยวกับอาชีพในชุมชนพอที่จะให้คำแนะนำหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในชุมชนนั้นได้

2. ครูควรอบรมให้นักเรียนของตนมีความคิดก้าวหน้า รู้จักแสวงหาข้อมูลที่เป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ เช่น การแนะนำเทคโนโลยีหรือเครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ

3. ค้นหาความสนใจ ความสามารถและความถนัดของนักเรียนแต่ละคนเพื่อหาทางส่งเสริมแนะนำให้นักเรียนเลือกวิชาชีพที่เหมาะสมกับตนเองได้

4. การเตรียมเยาวชนเพื่อการทำงานในอนาคต เช่น การปลูกฝังนิสัยในการทำงาน ให้นำหริ่งเกียจการไ้แรงงาน ใ้รู้จักการทำงานร่วมกับคนอื่น รู้จักระเบียบวินัยในการปฏิบัติงาน สำนึกานหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม เป็นต้น

5. การให้บริการแนะแนวอาชีพแก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป เช่น การวิเคราะห์แนวเริ่มของอาชีพใหม่ ๆ ที่มีผลตอบแทนสูง การจัดหางานให้นักเรียนที่จบการศึกษา โดยจัดให้มีการพบกันระหว่าง ผู้ที่จบการศึกษากับนายจ้างหรือหน่วยธุรกิจ

6. การจัดสอนวิชาการงานและอาชีพ (Carcet Education) สำหรับกลุ่มที่ต้องการเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์

7. การจัดตั้งศูนย์พัฒนาอาชีพ หรือโครงการพัฒนาอาชีพขึ้นในชุมชน ร่วมกับหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการศึกษานอกโรงเรียน รวมทั้งองค์กรเอกชนหรือสถานประกอบการในท้องถิ่น เพื่อที่จะพัฒนาอาชีพหลักของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการทำนาแผนใหม่ การปลูกพืชเศรษฐกิจ การปลูกพืชหมุนเวียน หัตถกรรมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน การปรับปรุงหรือส่งเสริมอาชีพรองโดยการอบรมอาชีพระยะสั้น เช่น การเพาะเห็ด การทอผ้า การตัดเย็บเสื้อผ้า การปลูกพืชผักสวนครัว เป็นต้น

ในแผนพัฒนาแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ได้ให้ความสำคัญสำหรับการเพิ่มคุณภาพชีวิตของคนในชนบทให้มีพื้นฐานความรู้และการศึกษา ให้สามารถเป็นผู้ประกอบหรือดำเนินในด้านธุรกิจ ตลอดจนสนับสนุนให้องค์กรประชาชนและองค์กรเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของรายได้แก่คนยากจนในชนบทโดยมีเป้าหมาย

เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนยากจนในชนบท กำหนดเป้าหมายการพัฒนา ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกครัวเรือนในชนบท ให้ได้ตามมาตรฐานความจำเป็นขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ การกินดีอยู่ดี สุขภาพอนามัยสมบูรณ์มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

2. เพิ่มรายได้และการมีงานทำ แก่กลุ่มเป้าหมายผู้ยากจนในชนบทอันได้แก่ กลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน กับครัวเรือนรับจ้างที่มีรายได้ต่ำประมาณ 1 ล้านครัวเรือนทั่วประเทศ โดยให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีเสถียรภาพ

3. อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนและได้กำหนดแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานภาครัฐ และสนับสนุนภาคเอกชนพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนในชนบทให้แสวงหาโอกาส และสามารถใช้ออกสาในการปรับปรุงการผลิต การตลาดและการประกอบอาชีพ และริเริ่มอาชีพของตนเอง ทั้งที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมโดยการ

1) เพิ่มพื้นฐานทางการศึกษา เพื่อให้ประชาชนในชนบทมีโอกาสนในการเลือกอาชีพ

(1) ขยายโอกาสการศึกษาทั้งในและนอกระบบให้แก่ผู้ยากจน

- การศึกษา ในระบบโรงเรียนขยายโอกาสการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษามัธยมศึกษา และสูงกว่ามัธยมศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพแต่ละท้องถิ่น

- การศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยจัดบริการทางศึกษานอกโรงเรียน ให้เด็กและเยาวชนที่สนใจมีโอกาสได้เรียนรู้ฝึกอบรม

2) เน้นการฝึกอบรมอาชีพและการพัฒนาฝีมือแรงงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

3) พัฒนากลุ่มผู้ประกอบการอาชีพในชนบท เพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ โดยส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนมีการพัฒนากลุ่มอาชีพต่าง ๆ ทั้งภาคเกษตร และนอกภาคเกษตรอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งให้เกิดการเพิ่มผลผลิตและความมั่นคงของรายได้

จุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ที่สำคัญโดยสรุปได้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การจัดระบบการศึกษา และฝึกอบรมทรัพยากรมนุษย์ ในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ให้มีศักยภาพและขีดความสามารถที่เหมาะสมอันที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของการพัฒนาประเทศ ให้ทันเหตุการณ์มากยิ่งขึ้น

2. การป้องกันแก้ไขและบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ในสังคมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการพัฒนาประเทศ โดยให้ความเอาใจใส่คำจุนเพิ่มขีดความสามารถของกลุ่มที่ด้อยโอกาสซึ่งพึ่งตนเองไม่ได้ และยังปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ยากและไม่ทันเหตุการณ์

3. ลดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ที่คนในสังคมได้รับจากการเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อมอันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากสังคมเกษตรชนบทเป็นสังคมอุตสาหกรรมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

4. ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของคนในกลุ่มอายุต่าง ๆ ตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชนวัยทำงานไปจนถึงผู้สูงอายุ โดยการให้การศึกษาลดชีวิต

2.5 กรมสามัญศึกษากับการพัฒนาชนบท

สุพิศ (อ้างโดย กรมสามัญศึกษา สคศ., 2536)

กรมสามัญศึกษา เป็นกรมหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นกระทรวงหลักที่รัฐบาลมอบหมายให้รับผิดชอบในการพัฒนาชนบท เพื่อสนองนโยบายให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และเจตนารมณ์การพัฒนาชนบท ภายใต้ทรัพยากรจำกัดและความรับผิดชอบของกรมสามัญศึกษา ควรกำหนดกรอบนโยบายแนวทางดำเนินงานและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ดังนี้

1. กรอบนโยบายการพัฒนาชนบทในเชิงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7

- 1) พัฒนาศึกษาให้มีความรู้พื้นฐานมัธยมศึกษาตอนต้น ในอัตราเรียนต่อ 73 %
- 2) พัฒนาศึกษาให้มีความรู้พื้นฐานไปประกอบอาชีพได้และรักษาสุขภาพอนามัย
- 3) พัฒนาศึกษาให้รักพัฒนา เข้าใจประชาธิปไตย มีคุณธรรม รักษาสิ่งแวดล้อม

2. แนวการดำเนินงานพัฒนาชนบท

- 1) โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาประสานงานเพื่อระดมสรรพกำลังทรัพยากรที่มีอยู่หน่วยงานในท้องถิ่นหรือหน่วยงานระดับต่าง ๆ
- 2) โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ให้ความร่วมมือสนับสนุนทุกหน่วยงานทุกลักษณะที่ดำเนินการพัฒนาชนบทตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้ขอบเขตของงาน และทรัพยากรของโรงเรียนที่มีอยู่
- 3) โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาจะปรับบริการ เป็นศูนย์การศึกษาชุมชนผสมผสานประสานแผน และโครงการพัฒนาชนบทของทุกหน่วยงานทุกกระทรวงทั้งภาครัฐและ เอกชนจากสภาตำบล

3. แนวทางปฏิบัติของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา

- 1) ให้คณะกรรมการโครงการพัฒนาชนบทของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาได้ปฏิบัติตามนโยบายของกรมสามัญศึกษาที่รับมอบหมายและดำเนินงานอย่างต่อเนื่องพร้อมประชาสัมพันธ์ให้ครู นักเรียน และชุมชนทราบทั่วกัน
- 2) ให้คณะกรรมการโครงการพัฒนาชนบทของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาประสานสนับสนุนขอความร่วมมือ การปฏิบัติงานพัฒนาตามเป้าหมายของสภาตำบลที่กำหนดไว้แล้วนำมาประสานแผนปฏิบัติงานประจำปีของโรงเรียน
- 3) ให้คณะกรรมการโครงการพัฒนาชนบทของโรงเรียนผลักดัน พัฒนาให้โรงเรียนจัดบริการการศึกษาชุมชน ด้านความรู้พื้นฐาน ข่าวสาร อาชีพและสุขภาพอนามัย

4) ให้โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา พิจารณาจัดทำโครงการพัฒนาชนบทตามความต้องการของสภาตำบลที่ชุมชนนั้นมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. กำหนดไว้ เมื่อพัฒนาแล้วมีผลส่งให้มีคุณภาพชีวิต ที่สูงขึ้น

5) ให้คณะกรรมการโครงการพัฒนาชนบทของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาประสานระดมกำลังทรัพยากรที่มีอยู่ตามหน่วยงานในท้องถิ่นทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมพัฒนาในพื้นที่บริการของโรงเรียน

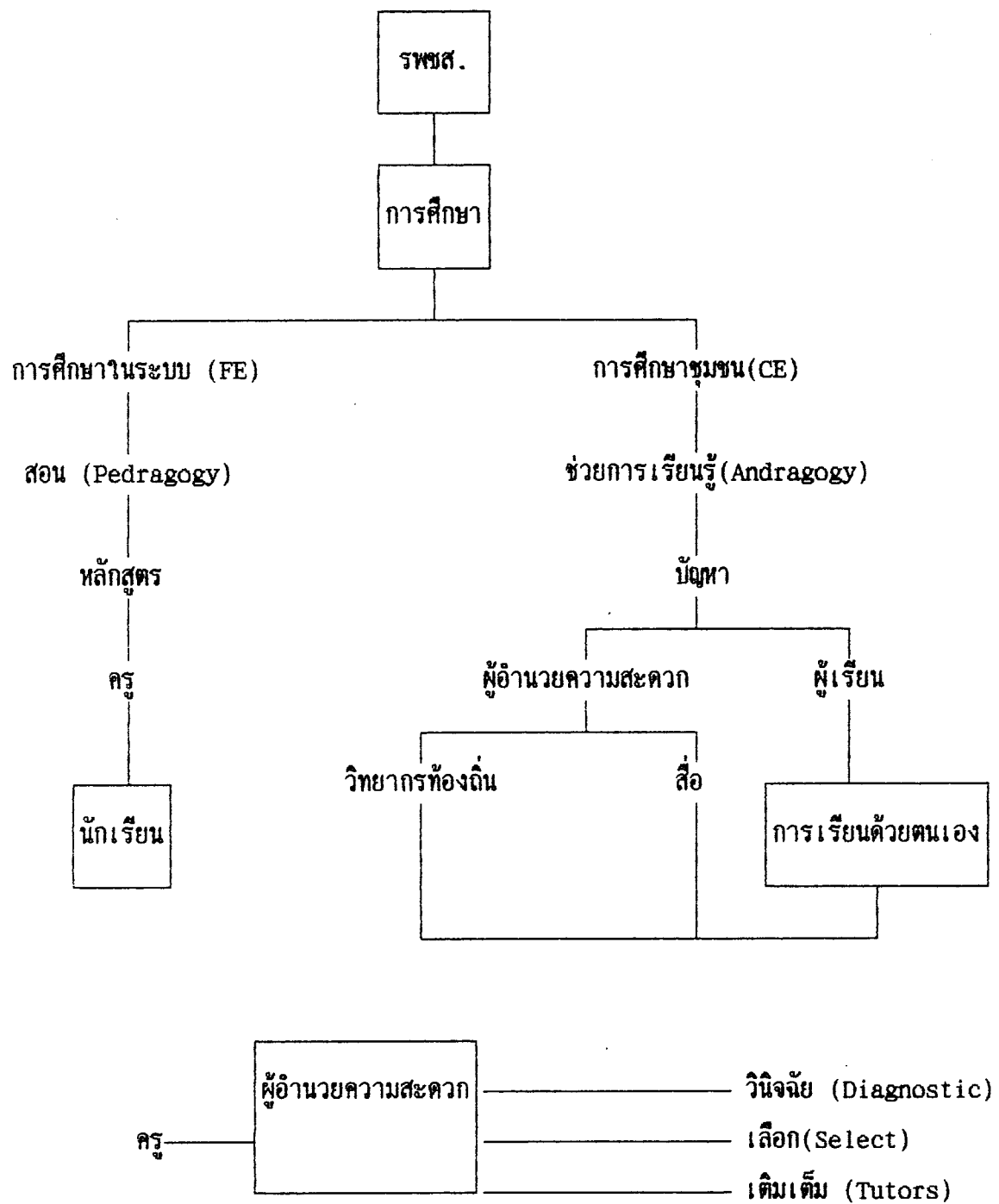
6) ให้โรงเรียนประสานหน่วยงานรับผิดชอบ ตรวจเยี่ยม นิเทศ ติดตามผล ประเมินงานการพัฒนาชนบทของโรงเรียน สรุปทำรายงานประจำปี ประชาสัมพันธ์ต่อชุมชน สศจ. จะสรุปทุกโรงเรียนเสนอกรมสามัญศึกษา

โรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม กับ จปฐ.

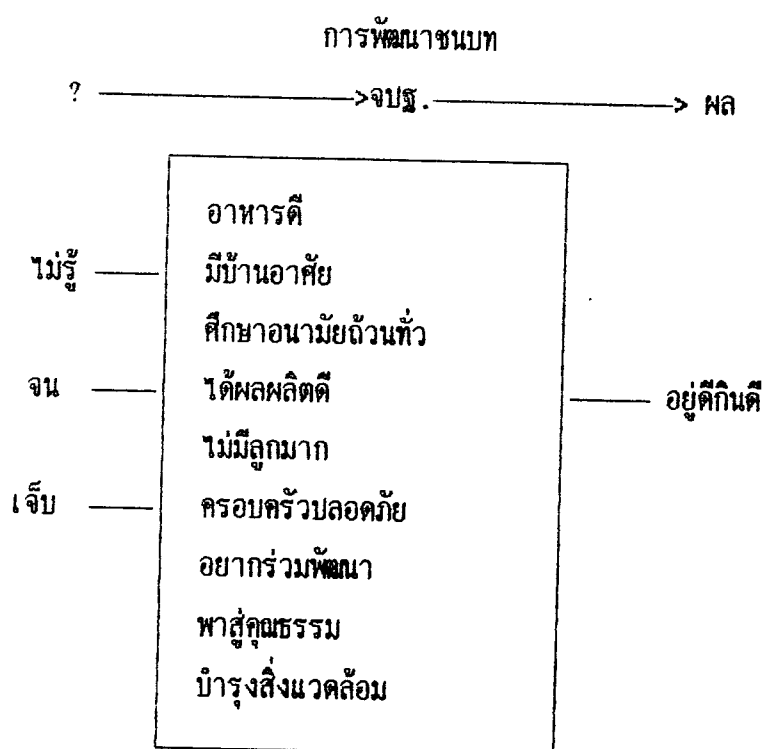
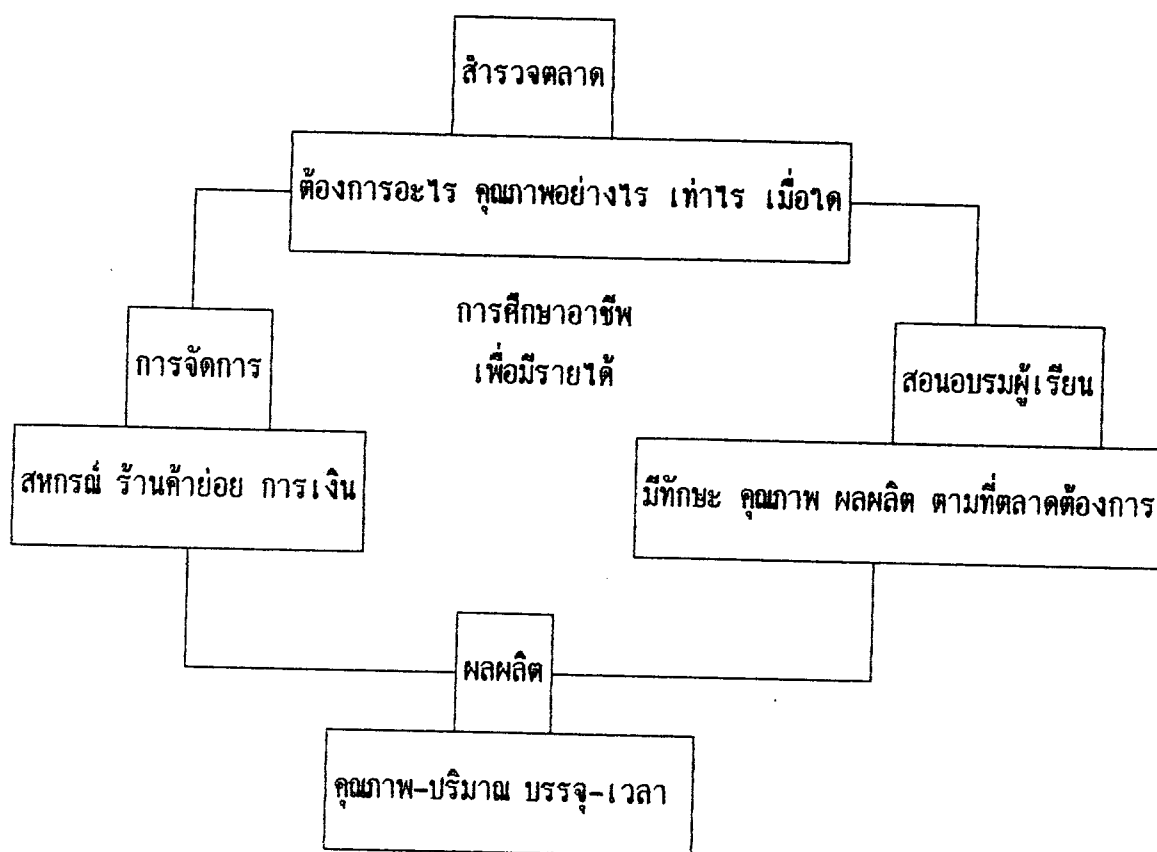
คุณภาพชีวิตของประชาชน หมายถึง การดำรงชีวิตของประชาชนในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.)ในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง จากการสำรวจ จปฐ. ปี 2533-2534 ของกรมพัฒนาชุมชน ตัวชี้วัด จปฐ. ทั้งหมด 32 ตัวชี้วัด พบว่า ปี 2533 จปฐ. ต่ำกว่าเกณฑ์ 21 ตัวชี้วัด เทียบกับ ปี 2534 จปฐ. ต่ำกว่าเกณฑ์ 17 ตัวชี้วัด หรือ 53.13 % แปลว่า แนวโน้มคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น

ถ้าโรงเรียน รพชส. ยึดหลักคุณภาพชีวิตตามเครื่องชี้วัด จปฐ. แล้ว โรงเรียน รพชส. จะประสาน 6 กระทรวงหลักสะกดขึ้น และประชาสัมพันธ์ผลงานการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมเดียวกัน โรงเรียน รพชส. ควรบริการการศึกษาชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของชุมชนนั้น ๆ ด้วย ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ทำหน้าที่สอนนักเรียนตามหลักสูตร สอนประชาชนและบริการชุมชนอยู่แล้ว โรงเรียนทำกิจกรรมมากมาย แต่ยังไม่ปรากฏรายงานประชาสัมพันธ์ในเชิงคุณภาพชีวิต และสังคมได้เกณฑ์เครื่องชี้วัด จปฐ. อะไรบ้าง ควรทบทวน

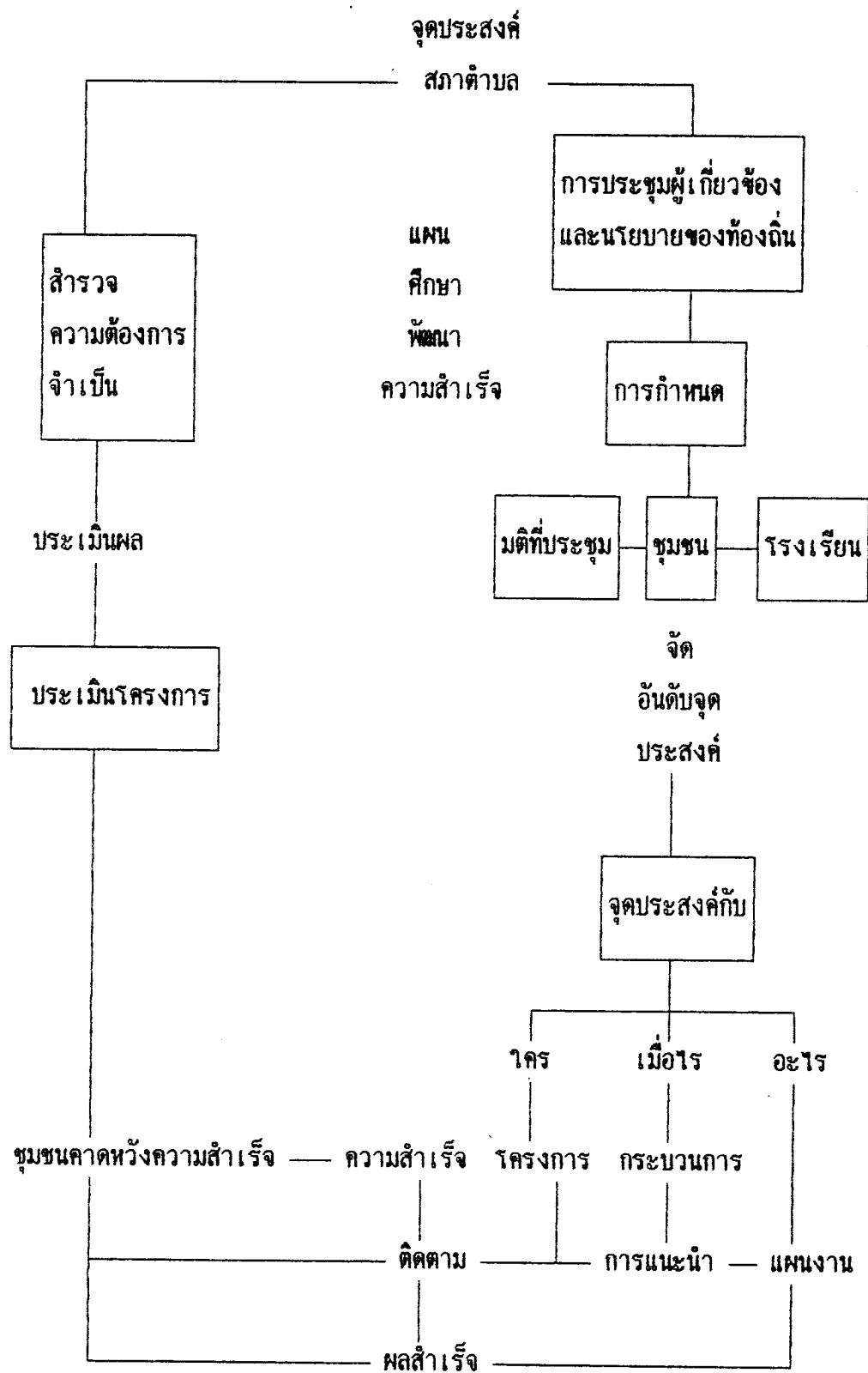
ถ้าโรงเรียน รพชส. จะวางแผนดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมควรหาข้อมูลสภาพสังคม เศรษฐกิจ ความจำเป็นต้องการและปัญหาของชุมชน จัดอันดับความสำคัญของปัญหาชุมชน เริ่มจากสิ่งที่มีพื้นฐานน่าปฏิบัติได้อย่างมีระบบประสานร่วมปฏิบัติร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนด้วย

แผนภาพที่ 1 แสดงแนวทางการดำเนินงานโครงการ รพชส.

แผนภาพที่ 2 แสดงการเรียนรู้อาชีพเพื่อการผลิตครบวงจร

แผนภาพที่ 3 แสดงแผนการศึกษาชุมชนพัฒนาความสำเร็จของโรงเรียน

2.6 หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา

ในปัจจุบันนี้ได้เกิดการตื่นตัวมากขึ้น ในการที่จะจัดปัญหาดังกล่าวโดยเฉพาะหลายหน่วยงานได้มีโครงการและแผนงานเพื่อให้การจัดปัญหาบรรลุเป้าหมายด้วยวิธีต่าง ๆ กัน

กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการจัดความรู้ของประชาชนและช่วยจัดปัญหาอื่นๆ เท่าที่จะทำได้จึงต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะให้การศึกษาดังกล่าวสำเร็จลุล่วงไปดังจะเห็นจากนโยบายเกี่ยวกับการให้การศึกษาเพื่อประชาชนกำลังดำเนินอยู่ในกรมต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ

สำหรับนโยบายของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการก็คือ "การวางพื้นฐานให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้" คำว่าการศึกษาตลอดชีวิตนั้น R. Skager ได้ให้ความคิดรวบยอดไว้ว่า "การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการของผลรวมของการศึกษาในระบบ (Formal) นอกระบบ (Non-formal) และไม่มีระบบ <Informal> เข้าด้วยกัน"

ซึ่งหมายความว่าการศึกษาจะต้องดำเนินการติดต่อกันไปตลอดชีวิตตลอดเวลาทั้งงานและนอกโรงเรียน จะหยุดอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ แม้ว่าจะออกจากโรงเรียนไปแล้วก็ตาม

"คำว่า Formal Education, Non-formal Education, Informal Education นั้นมีความหมายแตกต่างกันดังนี้

"คำว่า Formal Education นั้นหมายถึงการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งเริ่มต้นจากระดับอนุบาล ประถม มัธยม หรือมหาวิทยาลัย เป็นการศึกษาที่ประกอบขึ้นเป็นสถาบันการศึกษาเรียงกันไปตามลำดับ และมีโครงการสร้างของความสัมพันธ์ต่อกันเป็นลำดับ

Non-formal Education เป็นการศึกษาที่จัดนอกเหนือไปจากกรอบของการศึกษาในระบบหรือเป็นการศึกษาที่จัดนอกเหนือไปจากการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนตามปกติอาจจัดขึ้นตามระบบต่าง ๆ มีการให้คะแนนมีโครงการแต่สิ่งเหล่านั้นจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน

Informal Education มีความหมายถึงการศึกษาที่ไม่มีระบบและเป็นการศึกษาที่เรียนโดยบังเอิญ เรียนด้วยตนเองหรือเรียนโดยธรรมชาติ"

ฉะนั้น การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นกระบวนการรวมเอาการศึกษาทั้ง 3 อย่างนี้ เข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ปฐมวัยไปจนตลอดชีวิตทุกวันและทุกเวลา

เพื่อส่งเสริมหลักการและเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ สถาบันอันสำคัญที่เราเรียกว่า "โรงเรียน" นั้น ย่อมมีความสำคัญต่อชุมชนทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์และวิทยาการของท้องถิ่น ผู้อำนวยการโรงเรียน อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ และครูย่อมมีส่วนช่วยเหลือ เป็นอย่างมาก สำหรับการพัฒนาศึกษาของชุมชน ดังนั้นโรงเรียนกรมสามัญศึกษา ซึ่งมีการกิจที่จะต้องดำเนินการตามขั้นตอน

ได้แก่" การเสริมสร้างการศึกษาปัจจุบันให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิต โดยให้โรงเรียนและสังคมต่างก็มีส่วนในการให้การศึกษาและบริการซึ่งกันและกันไปพร้อม ๆ กัน"

กล่าวคือโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาจะต้องมีบทบาทในการพัฒนาชนบท ในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ทั้งในการสอนนักเรียนให้มีความรู้จริง และการให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้จริง เพื่อให้นักเรียนเหล่านี้เป็นสื่อกลางนำความรู้และการปฏิบัติไปยังผู้ปกครอง และชุมชนโรงเรียนจะต้องเป็นศูนย์กลางทางความรู้ และแบบปฏิบัติทางการอาชีพบางอย่างแก่ชุมชน ทั้งสามารถเป็นแหล่งรวมในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชนได้ และทำนองเดียวกันชุมชนก็จะต้องมีบทบาทในการช่วยพัฒนาโรงเรียนผู้บริหารงานโครงการด้านการให้การศึกษา เพื่อพัฒนาชุมชนจะต้องใช้ความพยายามอย่างดีที่สุด ที่จะใช้แหล่งบริการของโรงเรียนให้มีประโยชน์และเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย โรงเรียนมีครูสามารถเป็นวิทยากรและมีผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสามารถที่จะสร้างสรรค์กิจกรรมทางการศึกษา เช่นวิทยากร บางอย่างที่ใช้ในโรงเรียน ก็จะสามารถเป็นประโยชน์ได้สำหรับงานการศึกษานอกโรงเรียนด้วย ครูและนักเรียนก็ยังมีส่วนช่วยจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ สมาคม-ครู-ผู้ปกครอง ก็เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาโครงการการศึกษานอกโรงเรียน

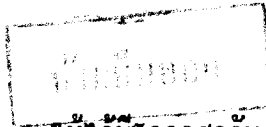
ดังนั้นโรงเรียนย่อมเป็นส่วนที่มีความสำคัญในชีวิตของชาวชนบทโครงการด้านการศึกษานอกโรงเรียนของชุมชน จึงเป็นเสมือนหนทางอันใหญ่ที่จะช่วยในการพัฒนาคุณค่าของชีวิตของประชาชน

2.7 หน้าที่ของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา

เพื่อสนองนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และของกรมสามัญศึกษาดังกล่าวแล้ว โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาจึงมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำรวม 3 ประการ คือ

1. มีหน้าที่สอนและอบรมนักเรียนตามหลักสูตรในระบบโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ ความสามารถและทักษะพื้นฐานเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การงานเพื่อความเป็นพลเมืองดีในอนาคต หรือเพื่อเป็นรากฐานของการศึกษาเดิมเป็นการส่งเสริมความกระหายใญ่รู้ มีเจตคติที่ดีต่อสังคมชาติทุกชนิด และให้มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ มีความขยันอดทนรู้จักประหยัดในการบริโภค การสร้างทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนมีความรู้เรื่องศูนย์แห่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. มีหน้าที่สอนประชาชน ให้ความรู้ตามความต้องการของประชาชน และมีประโยชน์ที่จะนำไปใช้ในอาชีพได้ทันทีทันใด เพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ เป็นการให้การศึกษาตลอดชีวิต โดยไม่มีการเลือกเพศและวัยให้ทุกคนได้มีโอกาสดำเนินการศึกษา เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ให้ทุกคนได้ศึกษาวิชาชีพให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ให้ได้รู้จักคิดที่จะทำงานด้วยตนเอง และทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งสอนประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษา

ตามข้อ 1 ให้ได้มีโอกาสนักเรียนเข้าศึกษาตามความต้องการของประชาชนด้วย

3. มีหน้าที่บริการชุมชน หมายถึง อำนวยความสะดวกด้านความรู้ต่าง ๆ แก่ประชาชนเช่น

- 1) ให้ความรู้ทั่วไปและอาชีพ
- 2) บริการสุขภาพอนามัย เช่น ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ
- 3) ด้านวัฒนธรรม
- 4) ด้านนันทนาการ
- 5) บริการด้านเผยแพร่ข่าวสาร

4. การจัดบริการศึกษานอกโรงเรียนในส่วนของการมัธยมศึกษา หมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อสนองต่อความต้องการของแต่ละบุคคล แต่ละเพศแต่ละวัย ทั้งการสอนประชาชน และบริการชุมชนดังนี้

- 1) ให้ความรู้ด้านวิชาสามัญและด้านวิชาชีพ
- 2) ส่งเสริมให้มีทักษะในการประกอบอาชีพอิสระ
- 3) ส่งเสริมให้มีลักษณะนิสัยแสวงหาความรู้อยู่เสมอ
- 4) ส่งเสริมให้มีความสามารถในการพัฒนาความเป็นอยู่รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ
- 5) ส่งเสริมให้อนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น

5. ลักษณะของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

- 1) โรงเรียนจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเอง
- 2) โรงเรียนจัดร่วมกับหน่วยงานอื่น
- 3) โรงเรียนประสานงานเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้หน่วยงานอื่นจัดขึ้น

6. วิธีการส่งเสริมเพื่อแก้ปัญหาสังคม

- 1) การให้ความรู้ทางข่าวสาร
- 2) การให้ความรู้โดยวิธีการจัดการสอน
- 3) การให้ความรู้การจัดสิ่งแวดล้อมมาให้เป็นสื่อการศึกษา

7. การบริการสุขภาพอนามัย

- 1) ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย
- 2) การสาธารณสุขมูลฐาน

2.8 การมัธยมศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

นโยบายของการมัธยมศึกษา ทุก ๆ นโยบายล้วนกำหนดแนวปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนมีชีวิตที่มีคุณภาพสูงชันนั้น แต่ผลของการปฏิบัติ คือ คุณภาพของนักเรียนในปัจจุบันยังไม่เป็นที่พอใจ ของทั้งผู้จัด ผู้ให้และผู้รับ โดยเฉพาะคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจการอยู่ดีกินดีและความมีคุณภาพ

1. หลักสูตรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนในชุมชน

หลักสูตรของการมัธยมศึกษา เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนในชุมชนได้จริง เพียงแต่กระบวนการจัดการเรียนการสอนออกมาสู่ชุมชนให้เห็นนั้นยังไม่มีดีหรือชัดเจนพอเพราะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดเกี่ยวกับด้านบุคลากรและงบประมาณ

2. ผู้บริหารกับการจัดมัธยมศึกษา เพื่อสนองการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนในสังคม

ผู้บริหารในที่นี้ หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียน ในการจัดมัธยมศึกษา เพื่อสนองการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนในสังคม เนื่องจากกรมสามัญศึกษาดังโรงเรียนขึ้นเพื่อ

- 1) สอนนักเรียน
- 2) สอนประชาชน
- 3) บริการชุมชน
- 4) สร้างพลเมืองที่ดีให้สังคม

แต่ในการดำเนินของผู้บริหารโรงเรียนยังมีปัญหาบางประการที่ทำให้การดำเนินงานการจัดมัธยมศึกษา เพื่อสนองการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนในสังคมไม่บรรลุผล

3. ค่านิยมของชนในชุมชนกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการที่กรมสามัญศึกษามีนโยบายการจัดมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ชุมชนที่ผ่านมาแล้วนั้น ยังไม่เป็นผลดีตามเป้าหมายนักทั้งนี้ เนื่องจาก

1) ทศนคติของผู้ปกครองของนักเรียนในชุมชนยังติดต่อกับค่านิยมเดิมเกี่ยวกับงานอาชีพที่จะทำหลังจากการเรียนจบไปแล้ว คือ จะต้องรับราชการ หรือเป็นเจ้าคน นายคน ตามภาษาชาวบ้าน

2) ประชาชนไม่เชื่อว่าการศึกษจะช่วยพัฒนาอาชีพเดิมได้

3) หลักสูตรหรือนโยบายของการจัดมัธยมศึกษา ที่ดำเนินการอยู่ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงค่านิยมของชุมชนได้ทั้งหมด

4) ชุมชนยังมองการศึกษาเป็นบันได เพื่อช่วยให้บุคคลได้ขึ้นไปถึงยอดของสังคม

4. ช่องว่างระหว่างความคิดของชนในชุมชน กับความคิดของผู้จัดการมัธยมศึกษา

ช่องว่างระหว่างความคิดของชนในชุมชน กับความคิดของผู้จัดการมัศึกษามักสวนทางกันคือ

1) การส่งลูกหลานเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาภายหลังจากเรียนจบชั้น ป. 6 แล้วทำให้ผู้ปกครองยากจน

2) ทศนคติของผู้ปกครองยังไม่เปลี่ยน คือ เมื่อส่งลูกเรียนต่อแล้วไม่ยอมกาให้ลูกมีอาชีพเหมือนตนเอง

3) ฝ่ายจัดการมัธยมศึกษาที่มีความเห็นเห็นว่า คนมีเกียรติคือ คนมีอาชีพสุจริต แต่คนในชุมชนมีความเห็นเห็นว่า คนมีเกียรติคือ คนรับราชการ หรือทำงานบริษัท รัฐวิสาหกิจ

4) ครูอาจารย์ ผู้บริหารโรงเรียน ตำบล ไม่รัก-ผูกพัน แท้จริงกับคนในชุมชนทำให้ไม่เข้าใจความคิด ไม่สามารถปรับความคิดให้คล้อยตามชุมชนรอบ ๆ โรงเรียนได้

5) ช่องว่างระหว่างบุคคล 2 กลุ่ม ยังห่างกันอยู่มากกล่าวคือ ยังไม่ไปในทิศทางเดียวกัน ชุมชนยังมีความคิดว่าการศึกษายังคงอยู่ ในระบบโรงเรียนที่ต้องเรียนสูงขึ้นเรื่อย ๆ ยังไม่ยอมรับหลักสูตรในระดับต่าง ๆ ที่จบในตัวเอง ยังมุ่งหวังให้บุตรหลานศึกษาเล่าเรียนเพื่อรับราชการ เพื่อเป็นเจ้าของคนมากกว่าประกอบอาชีพอิสระ ทั้งนี้เพราะการสนองตอบของสังคมยังแตกต่างกัน ส่วนความคิดของผู้จัดการมัศึกษานั้น ต้องการให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัดเฉพาะของตน โดยให้มีความรู้ทั้งด้านวิชาการ และวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย โดยสนองความต้องการของท้องถิ่น และของประเทศชาติ

6) ผู้จัดการมัศึกษายังไม่กว้างพอที่จะรับเอาบุคคลในชุมชนมาร่วมกันคิด ร่วมการวางแผนการจัดการศึกษา เพราะยังมีความคิดว่าคนในชุมชนยังด้อยการศึกษาว่า ดังนั้นการจัดการศึกษาทุกวันนี้จึงเป็นการยึดเยียดการศึกษาตามความคิดความเชื่อของผู้จัดการมัธยมศึกษา จึงไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงของชุมชน

5. แนวนโยบายการจัดมัธยมศึกษาในอนาคต

แนวนโยบายการจัดมัธยมศึกษาในอนาคตควรมีแนวโน้ม ดังนี้

1) ควรให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการ รับผิดชอบ ควบคุมดูแลการจัดมัธยมศึกษา ในอนาคต ระดมทรัพยากรทุกหน่วยงานมาร่วมมือกันอย่างจริงจัง

2) ขยายการศึกษาภาคบังคับจนถึงระดับชั้น ม.ต้น (ม.3) และความเสมอภาคทางการศึกษา

3) ปรับรูปแบบการศึกษาเพื่อปรับปรุงโครงสร้างของหลักสูตรให้เหมาะสมขึ้น คือไม่เน้น วิชาการมากเกินไป แต่เน้นด้านอาชีพที่ทำให้นักเรียนที่เรียนจบ ม.3 แล้วสามารถประกอบอาชีพได้เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างชุมชนกับผู้จัดการมัธยมศึกษา

4) เน้นการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เหมาะสมแก่ท้องถิ่น เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ได้ผลดี อีกทั้งเยาวชนที่เรียนจบแล้วจะได้ไม่ทิ้งถิ่นฐานที่อยู่ของตนเอง

2.9 โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม(รพสช.)

2.9.1 ประวัติและความเป็นมา โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพสช.) เป็นโครงการหนึ่งของกรมสามัญศึกษาโดยสำนักงานโครงการพิเศษ ได้จัดขึ้นมาเพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่โรงเรียนนั้นๆ ตั้งขึ้น แต่ก่อนที่จะมีโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม(รพสช.)ขึ้นมา ได้มีโครงการต่าง ๆ ที่ช่วยในการพัฒนาชุมชนพอสรุปได้ดังนี้

2.9.1.1 โครงการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาชนบท กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับศูนย์นวัตกรรมการศึกษาแห่งเอเชีย(ACEID)โดยหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 9 ได้ดำเนินการในระหว่างปีพุทธศักราช 2520-2521 การดำเนินการทดลองได้ดำเนินการในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 9 จำนวน 9 โรงเรียน เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้ครอบคลุมสามวิชาคือ วิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ วิชาอนามัยและโภชนาการ และวิชาการพัฒนาชุมชน ผลการดำเนินการ ครูได้มีส่วนในการสอนและการนิเทศกิจกรรมนักเรียนที่จัดขึ้นที่บ้าน นักเรียนมีโอกาสและฝึกฝนอาชีพทั้งในโครงการที่จัดขึ้นที่โรงเรียนและโครงการที่จัดขึ้นที่บ้าน ผลการทดลองได้ผลเป็นที่น่าพอใจ จึงได้ขยายเพิ่มขึ้นอีกถึง 60 โรงเรียน และเสร็จสิ้นโครงการในปีพุทธศักราช 2525 (อานวย ,2527)

2.9.1.2 โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) เป็นโครงการหนึ่งของโครงการเงินยืมเพื่อพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 5 (คพศ.5) จากธนาคารโลก หรือ IDA (International development association) เป็นเงิน 155 ล้านบาท รัฐบาลไทยจ่ายสมทบอีก 270 ล้านบาท รวมเป็นเงิน 425 ล้านบาท โดยคัดเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเข้าโครงการ จำนวน 42 โรงเรียน แบ่งการดำเนินการออกเป็น 3 รุ่น รุ่นละ 14 โรงเรียน กระจายอยู่ในตำบลและอำเภอขนาดเล็กทั่วทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งดำเนินการในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ในปีงบประมาณ 2523-2527 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

จากการดำเนินการของโรงเรียนโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพช.) เป็นโครงการที่ได้ประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาและต่อการระดมสรรพกำลังเพื่อพัฒนาชนบทอย่างแท้จริง กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญ จึงขยายการดำเนินการให้กว้างขวางขึ้น โดยขออนุมัติเงินกู้จากธนาคารโลก สำหรับเป็นโครงการพัฒนาการศึกษา ครั้งที่ 6 (คพศ.6) และผนวกโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2) เข้าโครงการ โดยดำเนินการโครงการช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5(พ.ศ. 2525-2529) ในปีงบประมาณ 2526-2530 โรงเรียนที่เข้าโครงการเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลและอำเภอขนาดเล็กทั่วทุกภาคของประเทศไทย จำนวน 480 โรงเรียน แบ่ง

การดำเนินการออกเป็น 4 รุ่น รุ่นละ 120 โรงเรียน เป็นเงินกู้จากธนาคารโลก 1,485 ล้านบาท รัฐบาลไทยจ่ายสมทบอีกประมาณ 2,680.40 ล้านบาท รวมเป็นเงิน 4,168.40 ล้านบาท (โครงการโรงเรียน มพข.2)

โรงเรียนโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพข.) และโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพข.2) มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือ

1. เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการสามารถช่วยพัฒนาชนบทในท้องที่โรงเรียนตั้งอยู่ ทั้งงานด้านการสอนนักเรียนให้มีความรู้จริง สามารถปฏิบัติได้จริง เพื่อนักเรียนเหล่านี้จะได้เป็นสื่อกลางนำความรู้ในด้านการปฏิบัติไปสาธิตให้ผู้ปกครองหรือชุมชนดูได้

2. เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักสูตรที่จบในตนเองได้อย่างสมบูรณ์

3. เพื่อให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางทางความรู้และแบบแผนการปฏิบัติทางอาชีพทางอย่างแก่ชุมชน ทั้งสามารถเป็นแหล่งรวมในการจัดกิจกรรมของชุมชนได้

4. เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นของชุมชนเอง

2.9.1.3 โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพสข.)

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม เป็นนโยบายสำคัญที่รัฐประสงค์จะให้สถานศึกษาเอื้อบริการทางการศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เนื่องจากประชากรของประเทศบางส่วนขาดโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ทางการศึกษาจากสถานศึกษาที่มีอยู่ในท้องถิ่น หรือขาดโอกาสทางการศึกษาเพื่อพัฒนาปรับปรุงคุณภาพชีวิต หรือเพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แม้ว่าสถานศึกษาของรัฐจะได้ดำเนินการในบทบาทและหน้าที่ในการศึกษา และบริการแก่ประชาชนนอกเหนือจากบทบาทหน้าที่ในการสอน และอบรมนักเรียนอยู่แล้วก็ตาม ก็ยังเห็นว่า บทบาทหน้าที่ดังกล่าว มิได้กระทำอย่างกว้างขวางครอบคลุมจนสามารถใช้ทรัพยากรทางการศึกษาทั้งรัฐและ เอกชนได้อย่างสูงสุด

ด้วยเหตุดังกล่าวกรมสามัญศึกษาของรัฐร่วมมือกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน หน่วยงานองค์กร และบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชน จัดการศึกษาหรือกิจกรรมทางการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ให้แก่นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ

1. นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาทุกโรง (เป็นโรงเรียนที่ดำเนินงานตามระบบ กชช. ในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชนบท (กชช.) จำนวน 750 โรงเรียน แบ่งเป็น 3 รุ่น รุ่นละ 250 โรง

2. ประชาชนทั่วไปในหมู่บ้าน หรือตำบลที่ตั้งของโรงเรียนมัธยมศึกษา

ในช่วง 3 ปีแรก ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (พ.ศ. 2532-2534) คือ ระยะดำเนินการในจำนวนจำกัด เป็นการปลูกฝังความคิดและแนวการดำเนินงานแก่ตรงเรียน และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ตลอดจนนักเรียนและประชาชน จากนั้นโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา ทุกโรงและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจะสามารถดำเนินการได้ในสภาพปกติ

การดำเนินโครงการ มพช. แบ่งโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการเป็น 2 กลุ่ม คือ

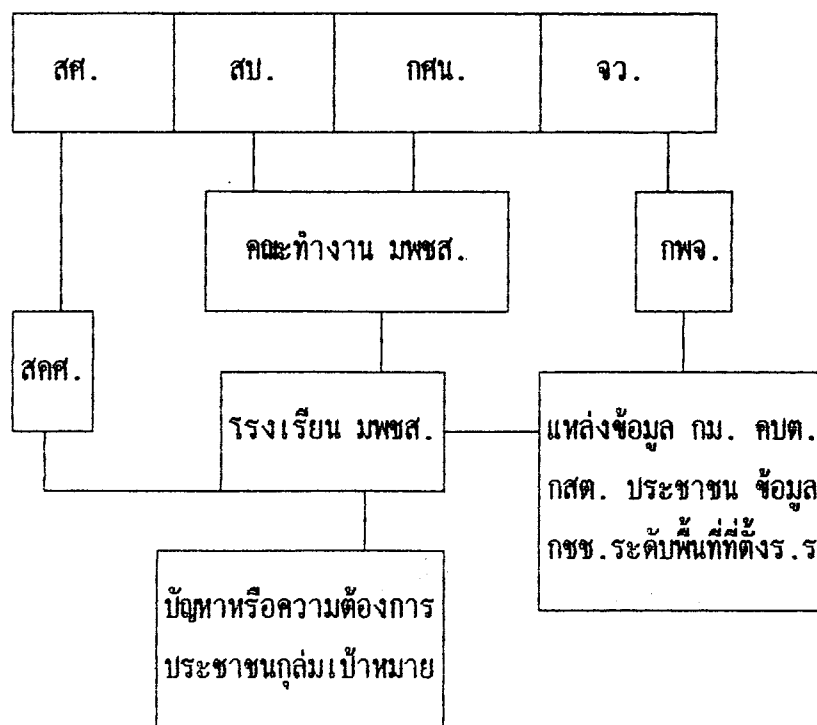
1. กลุ่มที่ได้รับการคัดเลือกจากจังหวัดให้อยู่ในโครงการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ได้แก่กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาที่อยู่นอกเขตเทศบาล หรือนอกเขตสุขาภิบาล มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 750 โรงเรียน โดยในปีงบประมาณ 2532 จังหวัดได้คัดเลือกไว้แล้ว 250 โรงเรียน ส่วนปี งบประมาณ 2533 และปีงบประมาณ 2534 จังหวัดต่าง ๆ จะคัดเลือกโรงเรียนที่มีคุณสมบัติ ดังกล่าวอีกปีละ 250 โรงเรียน เข้ามาอยู่ในโครงการ

โรงเรียนโครงการที่ได้รับการคัดเลือกจากจังหวัดดังกล่าวแล้วถือว่าอยู่ในแผนพัฒนาจังหวัด ตามโครงการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) กรมสามัญศึกษาจึงร่วมกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดความช่วยเหลือด้านวิชาการและการดำเนินงานในระดับกรมและระดับพื้นที่ ดังนี้

ก. กรมสามัญศึกษาจัดตั้งงบประมาณค่าวัสดุ ค่าวัสดุ และค่าตอบแทนให้แก่โรงเรียน โครงการกลุ่มนี้โรงเรียนละ 10,000 บาท ต่อปี เป็นเวลา 2 ปี ต่อเนื่องกันเพื่อให้โรงเรียน โครงการ สามารถทำโครงการหรือกิจกรรม เพื่อส่งเสริมหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนหรือ ประชาชน อันถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ข. กรมสามัญศึกษา และกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดประชุมสัมมนาบุคลากรหลัก ที่ เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ศึกษานิเทศก์จังหวัด ประธานคณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด ผู้อำนวยการ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนโครงการ ศึกษาพิเศษกึ่งส่วนกลาง และเขตการ ศึกษากรมสามัญศึกษา รวมทั้งบุคลากรของกรมทั้งสอง

ค. กรมสามัญศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน และหน่วยงานระดับจังหวัด ร่วมมือ ดำเนินงานตามโครงการ มพช. ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4 แสดงการดำเนินงานโครงการ มพขส. กลุ่มที่ 1

ง. การนิเทศติดตามและรายงาน

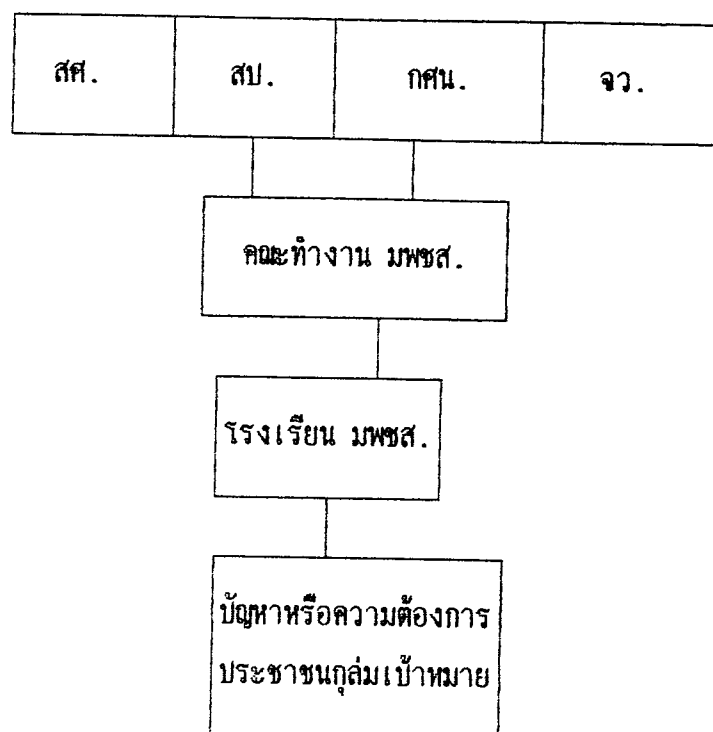
- โรงเรียนจะได้รับการนิเทศติดตามงานทั้งจากศึกษานิเทศก์เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง (สศศ.) และคณะทำงาน มพขส.
- โรงเรียนรายงานปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรม ผ่านคณะทำงาน มพขส. จังหวัดไปยังกรมสามัญศึกษา
- สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา จะประมวลรายงานการดำเนินงานของโรงเรียน มพขส. เสนอกรมสามัญศึกษา
- โรงเรียน มพขส. รายงานผลการดำเนินงานประจำปี ผ่านคณะทำงาน มพขส. และจังหวัดเสนอต่อกรมสามัญศึกษา
- โรงเรียน มพขส. รายงานผลการใช้จ่ายประมาณ ผ่านคณะทำงาน มพขส. และจังหวัดต่อกรมสามัญศึกษา

จ. โครงการหรือกิจกรรมที่โรงเรียน มพขส. จะเลือกปฏิบัติแต่ละปีควรได้รวมหารือกับคณะทำงาน มพขส. ซึ่งเป็นคณะทำงานที่ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย

2. กลุ่มโรงเรียนมัธยมที่มีได้รับเลือกจากจังหวัดตามข้อ 2.1 ซึ่งหมายถึงโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเทศบาล สุขาภิบาล และนอกเขตเทศบาล หรือสุขาภิบาล ย่อมต้องรับผิดชอบบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ของนักเรียนและประชาชนเช่นเดียวกัน

โรงเรียนมัธยมศึกษาเหล่านี้ ควรได้ทำโครงการหรือกิจกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน และประชาชนโดยสร้างความร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียนในด้านวิชาการและงบประมาณ โดยเฉพาะโครงการหรือกิจกรรมที่กระทำ

โดยตรงกับประชาชนนอกระบบโรงเรียนการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อกิจกรรมเพื่อการพัฒนา-คุณภาพชีวิต อาศัยแนวความร่วมมือกับองค์กรอื่นดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5 แสดงการดำเนินงานโครงการ มพช. กลุ่มที่ 2

2.9.4 โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพช.)

โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม(รพช.) เป็นโครงการที่กรมสามัญศึกษากำหนดขึ้นสนองนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล และกระทรวงศึกษาธิการ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งต่อเนื่องจากการดำเนินงานในแผนฯ 6 ของกรมสามัญศึกษา คือการดำเนินงานตามโครงการโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพช.) สิ้นสุดโครงการในปีงบประมาณ 2534 สำหรับโครงการ รพช. ดำเนินงานโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2539 กรมสามัญศึกษาร่วมกับกองการสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดและคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด คัดเลือกโรงเรียนสังกัด

มัธยมศึกษาและกองการสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดพิเศษของกรมสามัญศึกษา เข้าโครงการปีละ 250 โรงเรียน รวม 1,250 โรง เพื่อให้โรงเรียนร่วมมือกับหน่วยงานในสังกัดกรมการศึกษา นอกโรงเรียน หน่วยงานองค์กรและบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชนจัดทำโครงการหรือกิจกรรมการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมนักเรียน และประชาชนในท้องถิ่นของโรงเรียน โครงการ จำนวน 1,250 โรง มีสำนักงานโครงการพิเศษ (สคส.) กรมสามัญศึกษาร่วมกับ กองแผนงานและวิจัย กองการพัฒนาศึกษานอกโรงเรียน และกองส่งเสริมปฏิบัติการการศึกษา นอกโรงเรียน เป็นผู้รับผิดชอบ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. กรมจัดประชุมสัมมนาบุคลากรของจังหวัดที่รับผิดชอบโครงการของจังหวัด
2. จังหวัด โดยสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด (สคจ.) จัดประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียน โครงการ และครูผู้รับผิดชอบโครงการของโรงเรียน
3. โรงเรียนจัดทำโครงการการศึกษา ให้แก่ประชาชน โดยเสนอโครงการเพื่อขออนุมัติ จากคณะกรรมการโครงการ รพช. จังหวัดก่อนดำเนินการ
4. กรม จังหวัด และโรงเรียน นิเทศ ติดตามการดำเนินการโครงการในส่วนที่ตน รับผิดชอบ
5. กรม จังหวัด และโรงเรียน รายงานผลการดำเนินการโครงการในส่วนที่ตนรับผิดชอบ
6. กรม จังหวัด และโรงเรียน เผยแพร่และประชาสัมพันธ์โครงการ

ด้านงบประมาณ

กรมสามัญศึกษา ขอต้งเพื่อดำเนินงาน โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพช.) และจัดสรรให้โรงเรียนจัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมโรงเรียนละ 15,000 บาท และงบประมาณของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่จัดสรรให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด

การจัดทำโครงการของโรงเรียน

โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดกองการศึกษาพิเศษที่เข้าโครงการเลือกจัดทำโครงการการศึกษาให้แก่ประชาชนในพื้นที่บริการโรงเรียน เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การพึ่งตนเองในปัจจุบัน 4
2. ความเข้าใจและใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาอาชีพที่เหมาะสม กับท้องถิ่น
3. การพัฒนาสุขภาพ พลานามัย การศึกษา และนันทนาการ
4. การแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม

5. การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
6. การพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต
ทั้งนี้การเลือกทำโครงการ อาจใช้ข้อมูล จปฐ. ของชุมชนประกอบการพิจารณาตัดสินใจ

สรุป

กรมสามัญศึกษา มีนโยบายให้โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทอย่างเห็นได้ชัดเจน เมื่อกำหนดโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพช.) ดำเนินงานระหว่างปี 2523-2525 การดำเนินงานของโรงเรียนทำให้ครูเข้าใจงานบทบาทหน้าที่ 3 ประการ คือ สอนและอบรมนักเรียน ให้การศึกษาแก่ประชาชน และการให้บริการชุมชน เกิดผลดีในด้านความสัมพันธ์ชุมชน เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมากขึ้น ต่อมากกรมสามัญศึกษาได้กำหนดโครงการ มพช.2 ดำเนินงานระหว่างปี 2526-2531 โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม(มพชส.) ดำเนินงานระหว่างปี 2534 และโครงการโรงเรียนศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม(รพชส.) ดำเนินงานระหว่างปี 2535-2539 การดำเนินงานโครงการโรงเรียนศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพชส.) ทั้ง 2 ช่วง มีการเตรียมความพร้อมในด้านอาคาร วัสดุ และการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนให้พร้อมในการดำเนินงานด้านการศึกษาชุมชน ส่วนการดำเนินงาน โครงการ มพชส. และรพชส. กรมสามัญศึกษาสนับสนุนเพียงงบประมาณสำหรับโรงเรียนจัดทำโครงการการศึกษาให้แก่ประชาชน เพียงโรงเรียนละ 10,000 บาท ในโครงการ มพชส. และ 15,000 บาทในโครงการ รพชส.

การสนับสนุนงบประมาณให้โรงเรียน มพชส.และ รพชส. เป็นการให้เฉพาะในปีแรกที่เข้าโครงการเท่านั้น กรมสามัญศึกษาพยายามของงบประมาณให้โรงเรียนในโครงการจึงต้องงบประมาณทุกปีแต่สำหรับงบประมาณก็ไม่แน่นอน การดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการจึงต้องแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นมากขึ้น หน่วยงานทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียนที่มีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษาแก่ประชาชนที่อยู่นอกกระบวนโรงเรียน จึงเป็นหน่วยงานแรกที่เสนอให้โรงเรียนไปวางแผนการทำงานด้วยกัน คือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ซึ่งจากประสบการณ์ที่ศึกษาการทำงาน of โรงเรียนมีแนวโน้มของความร่วมมือที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม (รพชส.) จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ด้านการดำเนินงาน และด้านบทบาทการดำเนินงานของผู้นำ ซึ่งมีรายละเอียด สรุปได้ดังนี้

2.10 ด้านการดำเนินงาน

ปรีชา (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนชุมชนนาคเขตการศึกษา 1 อยุธยา กลุ่มตัวอย่างเป็นครูใหญ่ ครูและกรรมการโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนงบประมาณ ขาดแคลนเครื่องมือสำหรับสอนวิชาชีพ ขาดครูที่มีความรู้ในการสอนวิชาชีพ ครูผู้สอนขาดความรู้ในการปรับปรุงและใช้หลักสูตรการสอน ขาดความร่วมมือและประสานงานจากหน่วยราชการอื่น ๆ ตลอดจนขาดการประชาสัมพันธ์ และที่สำคัญผู้ดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนไม่เข้าใจหลักการดำเนินงานของโรงเรียนที่ถูกต้อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525) ได้ประเมินผลโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ขึ้นที่หนึ่ง กลุ่มตัวอย่าง คือโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพช.) จำนวน 5 โรงเรียน จากจำนวนทั้งสิ้น 14 โรงเรียน ซึ่งเลือกโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบอันตรภาคชั้น ผลการประเมินพบว่า

1) ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรมด้านพัฒนาชุมชนและการบริการชุมชน จากการศึกษาพบว่า โรงเรียน มพช. จัดกิจกรรมมากกว่าโรงเรียนนอกโครงการ ส่วนในด้านคุณภาพของกิจกรรมพบว่า มีกิจกรรมบางด้านที่โรงเรียน มพช. จัดได้คุณภาพดีกว่าโรงเรียนนอกโครงการ เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ด้านวัฒนธรรม และด้านบริการข่าวสาร แต่ในบางด้านโรงเรียนนอกโครงการจัดได้ดีกว่า เช่น ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ

2) กิจกรรมของโรงเรียน มพช. ที่ชุมชนพอใจมากที่สุด คือ กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย ในด้านความร่วมมือของชุมชนต่อกิจกรรมของโรงเรียน หรือด้านพัฒนาชุมชน พบว่าชุมชนของโรงเรียน มพช. ให้ความร่วมมือดีกว่าชุมชนของโรงเรียนนอกโครงการ

3) กิจกรรมที่โรงเรียนต้องการให้จัดเพิ่มมากขึ้นคือ การบริการด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ

4) ปัญหาในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของโรงเรียน คือ บุคลากร โรงเรียนยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ในการพัฒนาชุมชนและครูไม่มีที่พักในโรงเรียนหรือพักในชุมชน จึงทำให้ดำเนินงานร่วมกับชุมชนไม่เต็มที่ และยังขาดแคลนทางด้านกำลังเงินและวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน

กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การทดลองหารูปแบบการดำเนินงานการจัดโครงการเพื่อพัฒนาการศึกษาของชุมชน การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการทดลองกับโรงเรียนนอโครงการทั้ง 12 เขตการศึกษา เขตละ 2 โรงเรียน และในส่วน

กลาง 1 โรงเรียน รวม 25 โรงเรียน ขั้นตอนในการดำเนินงานมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 เป็นการสำรวจความต้องการของชุมชนทั่วประเทศ โดยใช้ทฤษฎีการวิจัยวัฒนธรรมอนาคตเป็นเครื่องมือสำรวจ ขั้นตอนที่ 2 เป็นการนำผลสำรวจความต้องการจำเป็นของชุมชนมาจัดโครงการการศึกษาของชุมชน โดยโรงเรียนจะเป็นผู้ดำเนินการตามโครงการให้สอดคล้องกับผลสำรวจในตอนที่ 1 ในระหว่างที่โรงเรียนดำเนินงานตามโครงการในตอนที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาและศึกษานิเทศก์ในส่วนกลางก็จะร่วมกับนิเทศโรงเรียนเพื่อให้คำแนะนำ และช่วยแก้ปัญหาให้กับโรงเรียน ขั้นตอนที่ 3 เป็นการประเมินผลโครงการเพื่อสรุปปัญหาและข้อเสนอแนะในการหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดโรงเรียนเพื่อพัฒนาการศึกษาของชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการจัดโรงเรียนเพื่อพัฒนาการศึกษาของชุมชนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนอยู่ในวงจำกัด ไม่ลึกซึ้ง การประสานสัมพันธ์ และความสามัคคีของโรงเรียนกับชุมชนยังไม่มีความผสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน การแสวงหาแหล่งทรัพยากรในชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการศึกษายังกระทำไม่ได้เต็มที่ ครู-อาจารย์ในโรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงเรียนชุมชนในวงจำกัด บทบาทของครูที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (ขยายความคิด) เป็นบทบาทใหม่ทำให้การปฏิบัติงานของครูกับชุมชนไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ปัญหาจากชุมชน พบว่า ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียนน้อยเกินไป การสร้างฐานของกลุ่มเพื่อการช่วยตนเองเป็นไปในลักษณะที่ถูกชักจูงให้เข้าร่วมกลุ่มมากกว่าเข้าร่วมกลุ่มโดยความจำเป็นและสมัครใจเอง จึงทำให้ผลการพัฒนาไม่สมบูรณ์ ระบบการบริหารทางการศึกษาเป็นระบบบริหารโดยาขึ้นนโยบายจากบนลงล่าง (Top-down) มิได้เป็นแบบระบบจากล่างขึ้นบน (Bottom-up) ทำให้การพัฒนาหลักสูตรที่จะเอื้ออำนวยให้ชุมชนมีส่วนร่วมนั้นอยู่ในขอบข่ายจำกัด นอกจากนี้พบว่าแนวทางที่โรงเรียนจะพัฒนาชุมชนได้นั้น มีอยู่ 2 วิธี คือ แนวทางที่ 1 โรงเรียนให้นักเรียนเป็นตัวเชื่อมที่จะนำความรู้ไปสู่ผู้ปกครอง และผู้ปกครองจะรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ประสานงาน แนวทางที่ 2 โรงเรียนสามารถพัฒนาชุมชนได้ 3 วิธี แล้วแต่สถานการณ์ชุมชน คือ โรงเรียนจัดทำโครงการเอง โรงเรียนทำร่วมกับหน่วยงานอื่น และโรงเรียนเป็นผู้ประสานงานให้กับหน่วยงานอื่น

อาคม (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาปัจจัยในโรงเรียนซึ่งเป็นตัวชี้บ่งความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท" กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือโรงเรียนในโครงการ โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท จำนวน 92 โรงเรียน โดยใช้แบบสอบถามนักเรียน แบบสอบถามครู และแบบสอบถามผู้บริหาร ผลการวิจัยพบว่า

1) ปัจจัยในโรงเรียนซึ่งเป็นตัวชี้บ่งความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในโรงเรียนด้านการจัดการเรียนการสอนนักเรียน ได้แก่ เจตคติของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของโรงเรียน และสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

2) ปัจจัยในโรงเรียนซึ่งเป็นตัวชี้บ่งความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในโรงเรียน ด้านการให้การศึกษาแก่ประชาชน ได้แก่ จำนวนปีที่โรงเรียนดำเนินงานตามโครงการ มพข. และบรรยากาศการบริหารงานของโรงเรียน

3) ปัจจัยในโรงเรียนซึ่งเป็นตัวชี้บ่งความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในโรงเรียน ด้านการบริการชุมชน ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกของโรงเรียนและบรรยากาศการบริหารงานของโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กองประเมินผลการศึกษา (2529) ได้ทำการประเมินโดยอาศัยข้อมูลจากโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 1 (มพข.) จำนวนทั้งหมด 42 โรงเรียน และบางกรณีจะเก็บข้อมูลเฉพาะโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสุ่มจากโรงเรียนทั้ง 3 รุ่น ๆ ละ 5 โรงเรียน รวม 15 โรงเรียน ผลการประเมินพบว่า

1) การใช้อาคารประเภทต่าง ๆ ยังไม่คุ้มค่ามีการปล่อยให้อาคารว่างอยู่มาก โดยเฉพาะโรงฝึกงานมีจำนวนคาบที่ใช้งานแต่ละสัปดาห์น้อย แต่จัดนักเรียนเข้าเรียนในแต่ละคาบเป็นกลุ่มใหญ่เต็มพื้นที่ เนื่องจากมีครูไม่เพียงพอ

2) วิชาอาชีพด้านเกษตรกรรมที่โรงเรียนเปิดสอน สอดคล้องกับอาชีพของชุมชนในปัจจุบัน และชุมชนยังต้องการให้โรงเรียนเปิดสอนวิชาช่างยนต์และช่างไฟฟ้า ซึ่งคาดว่าจะเป็ อาชีพที่ต้องการของชุมชนในอนาคต แต่โรงเรียนยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน ได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านครูผู้สอนและวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน

3) การเปิดวิชาอาชีพใด ๆ ของโรงเรียนนั้น โรงเรียนคำนึงถึงความพร้อมของครูผู้สอนเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ความพร้อมของอุปกรณ์ความต้องการของชุมชนและความต้องการของนักเรียน

4) ในการพัฒนาชุมชนตามบทบาทหน้าที่ประการหนึ่งของโรงเรียน มพข. นั้นโรงเรียนยังขาดความพร้อมที่จะดำเนินการอย่างเต็มที่ เนื่องจากบุคลากรมีไม่เพียงพอขาดงบประมาณสนับสนุนและแนวทางการดำเนินงานยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

5) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นในด้านกำลังแรงงานมากกว่ากำลังทรัพย์ เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนไม่ดี

6) การดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการ มพข. ในด้านค่าใช้จ่ายเฉลี่ยรายหัวของนักเรียนทั้งบงลงทุนและงบดำเนินการในโรงเรียนขนาดเล็กสูงกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยรายหัวของงบดำเนินการต่ำกว่าของโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วไปเล็กน้อย

7) ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของโรงเรียน มพข. ตามโครงการยืมเงินธนาคารโลกเพื่อพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 นี้ สูงกว่าที่ประมาณการไว้ครั้งแรกมาก โดยส่วนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากรุนั้นเป็นเงินสมทบจากรัฐบาลไทย ทั้งนี้เนื่องจากข้อผูกพันในสัญญาการยืมเงิน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กองการประเมินผลการศึกษา (2529) รายงานการประเมินผลโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพข. 2) ระยะครึ่งโครงการ กลุ่มตัวอย่างมีโรงเรียนมพข. 2 รุ่นที่ 1, 2, 3 และ 4 ซึ่งมีขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ทั่วทุกภาคของประเทศไทย จำนวน 51 โรงเรียน โดยมีผู้บริหารโรงเรียน, หัวหน้าหมวดวิชา, ครูผู้ประสานงานโรงเรียนกับชุมชน, นักเรียน, ผู้ปกครองและผู้นำชุมชนผลการประเมินพบว่า ผลการปฏิบัตินั้นมีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับความคาดหวัง ส่วนที่สอดคล้องคือ เป็นโครงการที่ช่วยขยายปริมาณการรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาให้สูงขึ้น โรงเรียนมีความพร้อมด้านการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนมากขึ้น ส่วนที่ไม่สอดคล้องและมีผลทำให้โครงการไม่บรรลุเป้าหมาย คือผู้บริหารโรงเรียนไม่เอาใจใส่ในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างจริงจัง การใช้ทรัพยากรไม่คุ้มกับการลงทุนไป นอกจากนี้โรงเรียนมพข. 2 ส่วนหนึ่งยังไม่สามารถทำหน้าที่ของโรงเรียนมพข. 2 ได้ครบทั้งสามประการ

เกรียงศักดิ์ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาสถานภาพและผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (มพข.) ในเขตการศึกษา 9 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ โรงเรียนมพข. 2 รุ่นที่ 1 จังหวัดละ 4 โรงเรียน รวม 20 โรงเรียน แยกเป็นผู้บริหารจำนวน 60 คน ครู-อาจารย์จำนวน 45 คน นักเรียน 60 คน และประชาชน 60 คน ผลการวิจัยพบว่า

1) การปฏิบัติงานด้านการสอนประชาชนของโรงเรียนมพข. 2 ที่ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ผ่านนักเรียน เพื่อนำข่าวสารความเคลื่อนไหวทางราชการไปบอกผู้ปกครอง การที่โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านร่วมกันจัดขึ้น การให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดและเผยแพร่แก่ผู้ปกครอง เรื่องที่ปฏิบัติอยู่ค่อนข้างน้อยได้แก่ การประสานงานกับหน่วยงานบริการการศึกษา การประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่ออบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย และการวางแผนครอบครัว การแสดงผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน และการประสานงานกับเจ้าหน้าที่กรมการปกครอง เพื่อให้ความรู้ด้านกฎหมายสำหรับเรื่องที่ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ เรื่องการจัดอบรม สาธิตเทคนิควิธีการใหม่ ๆ เพื่อให้ความรู้ที่ว่ไปและความรู้วิชาอาชีพแก่ประชาชน การจัดกลุ่มสนใจ เพื่อฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นแก่ประชาชน และจัดหน่วยงานแนะนำส่งเสริมความรู้และอาชีพเคลื่อนที่แก่ประชาชน

2) การบริการชุมชนของโรงเรียนพช.2 ปฏิบัติอยู่มากได้แก่ การบริการวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ในการจัดกิจกรรม ต่าง ๆ ของชุมชน เรื่องที่ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการจัดบริการดนตรี กีฬาและการละเล่นพื้นเมืองให้กับประชาชน การประสานงานและให้ความร่วมมือในการจัดสหกรณ์ร้านค้า หรือสหกรณ์รวมกลุ่มในรูปแบบอื่นๆ การมีส่วนในการจัดกิจกรรมเพื่อปรับปรุงและพัฒนาสุขภาพและแหล่งน้ำ การมีส่วนร่วมในการบริการความจำเป็นพื้นฐานร่วมกับสภาตำบล และการให้ความร่วมมือในการรักษาโรคสัตว์ การขยายพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์แก่ชุมชน สำหรับเรื่องที่ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ การประสานร่วมมือในการจัดทำหอกระจายข่าวของชุมชน การประสานร่วมมือในการจัดสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและการประสานร่วมมือกับชุมชนในการจัดตลาดนัด จำหน่ายผลผลิตผลการเกษตรของเกษตรกร

สุขุม และคณะ (2531) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความต้องการทางการศึกษาของประชาชนในการพัฒนาชนบท พบว่า

1) ความต้องการทางการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้พื้นฐานด้านการประกอบอาชีพ การพัฒนาบุคลิกภาพ ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและธรรมชาติแวดล้อม และความรู้ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมอยู่ในระดับค่อนข้างสูงจนถึงสูงมากและการเปลี่ยนแปลงความต้องการมีเพียงเล็กน้อย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความต้องการทางการศึกษาด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาชนบทนั้นมีมาก่อนแล้ว และยังไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ

2) กลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการได้รับความรู้ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร มีอายุระหว่าง 11-25 ปีและ 11-44 ปี เนื้อหาความรู้ต่าง ๆ ที่ต้องการ ได้แก่ ความรู้พื้นฐานด้านการประกอบอาชีพ การพัฒนาบุคลิกภาพ วิทยาศาสตร์และธรรมชาติแวดล้อม การสร้างความสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม การเก็บหอมรอมริบและการเลี้ยงครอบครัว

3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการด้านต่าง ๆ ได้แก่ รายได้ สุขภาพอนามัย การศึกษา การคมนาคม ความปลอดภัย การออมทรัพย์ วัฒนธรรม และการบริการสาธารณะ

พิศิษฐ์ และคณะ (2531) ได้ประเมินผลโครงการพัฒนาชนบทที่ใช้งบประมาณแผ่นดินในความรับผิดชอบของวิทยาลัยครูสุรินทร์ ปีงบประมาณ 2530-2531 พบว่า

1) โครงการพัฒนาชนบทที่วิทยาลัยครูสุรินทร์ได้ดำเนินการไปแล้วทั้งหมด 4 โครงการ คือ โครงการผลิตหนังสือเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต ในปี 2526-2528 โครงการเสริมบทบาทผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทยกจนในปี พ.ศ.2527-2529 โครงการเฉพาะกิจงานปีงบประมาณแผ่นดิน 2529 ซึ่งเป็นโครงการดำเนินงานพัฒนาชนบทเฉพาะเรื่องและพื้นที่ จำนวน 5 โครงการย่อย และโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เริ่มจากปี 2526 เป็นต้นมา

2) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่อยู่ในความรับผิดชอบของวิทยาลัยครูสุรินทร์ คือ โรงเรียนบ้านคำสะอาด ตำบลบางใหญ่ อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี งบประมาณ 2530-2533

3) งบประมาณที่ได้รับลดลง ดังนั้นกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนดังกล่าวมีแนวโน้มจะลดลง พร้อมทั้งความสนใจและความพึงพอใจของหน่วยงานที่อยู่ในส่วนของการบังคับบัญชาสั่งการ ก็ลดลงด้วย ในขณะที่เดียวกันในส่วนของการพัฒนากิจกรรมตามงบประมาณที่มีนั้น พบว่า ทั้งบุคลากรฝ่ายวิทยาลัยครูและฝ่ายโรงเรียนคำสะอาด ได้พยายามพัฒนากิจกรรมของโรงเรียนในส่วนต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามความสามารถที่จะจัดได้

บุญเหลือ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาและความต้องการของครู เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน จำนวน 262 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในการดำเนินการตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท จำนวน 12 ด้านคือ ด้านการสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการพัฒนาคน ด้านการอบรมและสัมมนาผู้นำชุมชน ด้านการปรับปรุงบริเวณและสถานที่ของโรงเรียน ด้านการบริหารการใช้ทรัพยากร ด้านการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการจัดศูนย์บริการข่าวสาร การให้บริการชุมชนด้านกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น ด้านการประสานงานให้บริการกับหน่วยงานต่าง ๆ ด้านการประเมินผลการดำเนินงาน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ ความแปรปรวน แบบสองตัวประกอบ ผลการวิจัยพบว่า

- 1) ครูมีปัญหาในการดำเนินงานโครงการในระดับปานกลางทั้ง 12 ด้าน
- 2) ครูมีความต้องการในการดำเนินงานโครงการในระดับมากทั้ง 12 ด้าน
- 3) ครูที่มีหน้าที่ต่างกัน มีปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินงานทั้ง 12 ด้านไม่แตกต่างกัน

4) ครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน มีปัญหาในการดำเนินงาน โครงการนี้ต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .01 จำนวน 6 ด้านคือ ด้านการสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการพัฒนาคน ด้านการอบรมและสัมมนาผู้นำชุมชน ด้านการปรับปรุงบริเวณและสถานที่ของโรงเรียน ด้านการจัดศูนย์บริการข่าวสาร การให้บริการชุมชนด้านกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น และด้านการสัมมนาประเมินผลมีปัญหาดังกล่าวแตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ .05 จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการ

ประสานงานและให้บริการกับหน่วยงานต่าง ๆ ด้านการประเมินผลการดำเนินงาน และด้านการนำผลการสัมมนาไปปรับปรุงการดำเนินงาน ส่วนในด้านการบริหารการให้ทรัพยากรและด้านการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ครูมีบทบาทแตกต่างกัน

5) ครูที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการการศึกษา เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในชนบท ในโรงเรียนประถมศึกษาที่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ .01 จำนวน 2 ด้านคือ ด้านการจัดศูนย์บริการข่าวสาร และการให้บริการชุมชน ด้านกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529) ได้ประเมินผลโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ปีงบประมาณ 2528-2529 โดยใช้การประเมินแบบ CIPP ของ Daniel L. Stufflebeam ซึ่งเป็นการประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) ปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) กระบวนการ (Process Evaluation) และผลผลิต (Product Evaluation) เมื่อเปรียบเทียบสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้นและผลผลิตระหว่างก่อนและหลังเริ่มโครงการ กศ.พช. พบว่า คุณลักษณะแต่ละด้านและทุกด้านรวมกัน หลังเริ่มโครงการดีกว่าเริ่มโครงการอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการศึกษาสภาพการณ์หลังเริ่มโครงการ กศ.พช. พบว่า ด้านสภาพแวดล้อมรวมและสภาพแวดล้อมด้านการเมือง การปกครอง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านอนามัยและสาธารณสุข อยู่ในสภาพเหมาะสมมาก ด้านอื่น ๆ อยู่ในสภาพเหมาะสม ด้านปัจจัยเบื้องต้นรวมและปัจจัยเบื้องต้นด้านคุณสมบัติของผู้ดำเนินงานโครงการอยู่ในสภาพเหมาะสมมาก ด้านอื่น ๆ อยู่ในสภาพเหมาะสม ด้านกระบวนการรวมและกระบวนการแต่ละด้านดำเนินการได้ในระดับปานกลาง ด้านผลผลิตรวมและผลผลิตด้านการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน การปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นแหล่งข่าวสารและการปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นศูนย์ส่งเสริมกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น จัดทำได้ในระดับมาก ผลผลิตด้านอื่น ๆ จัดทำได้ระดับปานกลาง ปัญหาที่พบในการดำเนินงาน ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ผู้บริหารและครูขาดความรู้ความเข้าใจในโครงการ ครูขาดความรู้ด้านวิชาชีพ ขาดการประสานงาน โรงเรียนจัดกิจกรรมไม่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของโครงการและสภาพภูมิศาสตร์ไม่อำนวยความสะดวก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการประเมินผลโครงการ กศ.พช. ปีงบประมาณ 2530-2531 ซึ่งสรุปได้ว่า

1) ด้านสภาพการดำเนินงานของโครงการ กศ.พช. พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่าสภาพทั่วไปและปัจจัยเบื้องต้นในเรื่องแหล่งน้ำดื่มและน้ำใช้พอเพียง แต่น้ำสำหรับทำการเกษตรไม่เพียงพอ บุคลากรในการดำเนินงานมีความรู้ความสามารถอยู่ในระดับมากในทุก

ด้าน ปัจจัยด้านงบประมาณ ผู้บริหารมีความเห็นว่าอยู่ในระดับน้อยแต่ครูผู้สอนเห็นว่ามียุ่ในระดับปานกลาง

2) ด้านกระบวนการดำเนินงาน กลุ่มผู้บริหารและครูผู้สอนมีความเห็นว่า โดยส่วนรวมแล้วอยู่ในระดับดี กลุ่มบุคลากรในชุมชนมีความคิดเห็นโดยส่วนรวมอยู่ในระดับดี แต่การดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนส่งเสริมอาชีพของชุมชนในท้องถิ่นของคณะครูอยู่ในระดับน้อย

3) ด้านผลการดำเนินงานพบว่าการจัดการเรียนการสอน เพื่อสนองวัตถุประสงค์ของโครงการมีการดำเนินงานอยู่ในระดับดี ยกเว้นในเรื่องการปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นศูนย์ประสานงานตลอดจนการบริการด้านวิชาการและอาชีพเพื่อพัฒนาชนบทมีการดำเนินงานอยู่ในระดับพอใช้

4) ปัญหาและความต้องการพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปัญหาในการดำเนินงานด้านความรู้ความสามารถของบุคลากรและประชาชนในท้องถิ่น มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ปัญหาด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

รศสุธา (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน 55 คน ครู 216 คน และศึกษานิเทศก์อำเภอ 43 คน ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในโครงการการศึกษา เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทได้ดำเนินการในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น และการได้รับความร่วมมือ สนับสนุนจากหน่วยงานหรือสถาบันอื่น ๆ อยู่ในระดับน้อย

2) ปัญหาการดำเนินงานที่อยู่ในระดับมากได้แก่ เงินงบประมาณ ครูมีภาระที่ได้รับมอบหมายมาก วัสดุอุปกรณ์ ความรู้ความสามารถของครูที่จะดำเนินกิจกรรมตามโครงการ และความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารในการบริหารงาน เกี่ยวกับความต้องการในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในเรื่องการจัดสรรงบประมาณมีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด

3) ผลการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทพบว่า โรงเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมระดับมาก ดังต่อไปนี้คือ

- (1) การส่งเสริมให้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้อง สามารถดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนที่โรงเรียนรับผิดชอบ

- (2) การจัดกิจกรรมเพื่อให้แก่นักเรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง และสังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- (3) การปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นแหล่งข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ในชุมชน
- (4) การรู้จักคัดเลือกและพัฒนาผู้นำ ให้ได้ผู้นำที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณสมบัติของนักพัฒนา

4) ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูและศึกษานิเทศก์อำเภอ เกี่ยวกับการดำเนินงานในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศักดิ์ประเสริฐ (2534) ได้ศึกษาบทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคมต่อการพัฒนาชุมชนในเขตการศึกษา 12 พบว่า การดำเนินการของโรงเรียน มพขส. ที่อยู่ในระบบ กชช. (ปีงบประมาณสนับสนุน) มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ โรงเรียน มพขส. ในระบบ กชช. จะมีระดับการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการให้ความรู้แก่ ชุมชน การบริการชุมชน ความสำเร็จของการดำเนินงานสูงกว่าโรงเรียน มพขส. ที่อยู่นอก ระบบ กชช. แต่เมื่อพิจารณาลักษณะของครูที่ต่างกันไป เช่น ตำแหน่ง หน้าที่ และฐานะบทบาท ในการเข้าร่วมโครงการกลับไม่พบความแตกต่าง ปัญหาอุปสรรคที่ครูทั้งหมดระบุในระดับมาก คือ การขาดงบประมาณ การขาดวัสดุ อุปกรณ์ และบุคลากร ครูในโรงเรียน มพขส. ทั้งในระบบ กชช. และนอกระบบ กชช. มีความเห็นว่าวิธีกระตุ้นให้ครูเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของโรงเรียน 5 อันดับแรกคือ

- 1) จัดฝึกอบรมครูอาจารย์ให้เข้าใจการทำงานพัฒนาชุมชน
- 2) ให้งบประมาณเพื่อวางโครงการพัฒนาชุมชนของโรงเรียน
- 3) เผยแพร่และประชาสัมพันธ์บทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษาในด้านการพัฒนาชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ
- 4) ให้สวัสดิการบุคลากรที่ไปทำงานพัฒนาชุมชน
- 5) บรรจุวิชาพัฒนาชุมชนไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษา

สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา (2535) ได้ศึกษาผลการดำเนินงานของ โรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพขส.) รุ่นที่ 1-2 ซึ่งดำเนินการในช่วง พ.ศ. 2532-2533 พบว่าทุกโรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมการศึกษาให้แก่ประชาชนได้เหมาะสม กับสภาพท้องถิ่น และตามความสะดวกของโรงเรียน ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งส่วน ตน ครอบครัว และสังคมส่วนรวม ประเภทกิจกรรมการศึกษาที่โรงเรียนในโครงการ รุ่นที่ 1-2 จำนวน 500 โรงเรียน จัดทำมากที่สุดได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมหรือพัฒนาการประกอบอาชีพของท้องถิ่น

รองลงมาได้แก่ กิจกรรมด้านสุขภาพกีฬา นันทนาการ และกิจกรรมการให้การศึกษาทั่วไป ส่วนเรื่องอื่น ๆ 3 ด้าน ได้แก่ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในเรืองชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้นมีปริมาณไม่มากนัก ในการพิจารณาเฉพาะโครงการดีเด่นหรือโครงการที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีแต่ละจังหวัดตามที่จังหวัดพิจารณาคัดเลือกมาให้จังหวัดละ 1-2 โครงการนั้น พบว่ามีแนวโน้มเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะปริมาณที่มากที่สุดถึงร้อยละ 71 คือ กิจกรรมด้านส่งเสริมและพัฒนาการประกอบอาชีพของท้องถิ่น เมื่อวิเคราะห์เรื่องการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น ๆ และบุคคลในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงาน และการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของโรงเรียนจนประสบผลสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชน พบว่าหน่วยงานที่มีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ หน่วยงานของกระทรวงมหาดไทย รองลงมาได้แก่ หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ วิทยากรท้องถิ่น หน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข

วันชัย (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง องค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษา ตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทจังหวัดเลย กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียนและกรรมการศึกษา รวมทั้งสิ้น 574 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1) จากการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโรงเรียน ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท ปรากฏว่า

(1) ลักษณะของชุมชนที่ตั้งโรงเรียน ทั้งที่ประสบความสำเร็จสูงหรือต่ำไม่แตกต่างกันมากนัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เศรษฐกิจ อาชีพ ระดับของการพัฒนาเจตคติที่มีต่อโรงเรียนของกรรมการศึกษาและผู้นำหมู่บ้าน และการให้ความช่วยเหลือโรงเรียน

(2) โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จสูง ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนที่ (ก) มีพื้นที่ของโรงเรียน 20 ไร่ขึ้นไป และดินอุดมสมบูรณ์ (ข) มีแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อใช้ในการเกษตรตลอดปี (ค) ครูส่วนใหญ่พักอยู่ในชุมชนที่ตั้งโรงเรียน (ง) เป็นโรงเรียนที่ได้รับรางวัลดีเด่นของกิจกรรมนักเรียนมาก (จ) ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีเจตคติที่ดีต่อโครงการ (ฉ) ผู้บริหารโรงเรียนมีลักษณะความเป็นผู้นำสูงกว่า และ (ช) มีกิจกรรมการดำเนินการมากกว่า

ส่วนโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จต่ำ ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนที่ (ก) มีพื้นที่ของโรงเรียนประมาณ 5-10 ไร่ และดินไม่ค่อยดี (ข) แหล่งน้ำธรรมชาติไม่เพียงพอต่อการใช้ (ค) ครูส่วนใหญ่พักอยู่นอกเขตชุมชนที่ตั้งโรงเรียน (ง) ไม่ค่อยได้รับรางวัลจากการประกวด

(จ) ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีเจตคติที่ไม่ค่อยดีต่อโครงการ ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนที่มึความสำเร็จสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รวมทั้งมีความแตกต่างด้านกิจกรรมการประเมินผลโครงการ ฯ ที่ระดับ .05

(3) โรงเรียนที่มึความสำเร็จสูงมีองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมมือช่วยเหลือมากกว่าโรงเรียนที่มึความสำเร็จต่ำ ซึ่งส่วนใหญ่มึเฉพาะองค์กรความช่วยเหลือที่เป็นของรัฐเท่านั้น

2) โรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท ก่อให้เกิดผลดีหลายประการคือ

(1) นักเรียนมีการพัฒนาลักษณะนิสัยที่ดีขึ้น เช่น ความกตัญญู ความมีระเบียบวินัย การปกครองตนเอง ความร่วมมือ และการแบ่งงานกันทำ

(2) โรงเรียนมีความสะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อย ครูมีขวัญและกำลังใจ และ ครูสอนได้ครบวงจรคือ เริ่มจากการเรียน การผลิต และการนำผลิตผลไปใช้

(3) ชุมชนมีความพึงพอใจในพฤติกรรม ความมีระเบียบวินัย ความกตัญญูของนักเรียน ผู้ปกครองมีความรับผิดชอบต่อบุตรหลานเพิ่มขึ้น สนใจ และให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนสามารถร่วมแก้ปัญหาสังคมและพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา

อย่างไรก็ดี จากการเปรียบเทียบผลกระทบที่เกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จสูงกับโรงเรียนที่มึความสำเร็จต่ำ จะแตกต่างกันในเรื่องผลที่เกิดขึ้นแก่โรงเรียนและคณะครูที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียน และโรงเรียนที่มึความสำเร็จสูง สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ที่บ้านและชุมชนได้มากกว่า (แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01) และคาดว่าจะนำความรู้และประสบการณ์ไปประกอบอาชีพในอนาคตได้มากกว่า (แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05)

สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา (2537) ได้บันทึกติดตามงานโครงการ รพชส. ปี 2536 ในเขตการศึกษา 3,4,5,6,7,9,11 และ 12 พบว่า

1) การดำเนินงานโครงการ รพชส. ระดับจังหวัด

การดำเนินงานโครงการ รพชส. ของจังหวัด และโรงเรียน ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่สำคัญ คือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด เกษตรจังหวัด/อำเภอ/ตำบล สภาตำบล พัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด/อำเภอ/ตำบล สำหรับความร่วมมือจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด (ศนจ.) นั้น ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะถ้าโรงเรียนใดดำเนินโครงการต่อเนื่อง แต่ไม่ได้รับงบประมาณจากกรมสามัญศึกษา ซึ่งทาง ศนจ. ได้ให้ความช่วยเหลือมากกว่าปีที่ผ่านมามีโรงเรียนส่วนหนึ่งไม่ได้ประสานงานกับ ศนจ. ก่อนการจัดสรรงบประมาณประจำปี จึงไม่ได้รับการสนับสนุน

การปฏิบัติงานโครงการ รพช. ตามแผนของระดับจังหวัดหลายแห่ง ยังมีปัญหาในเรื่อง การพิจารณาอนุมัติโครงการของโรงเรียน เนื่องจากการประชุมคณะกรรมการ รพช.จังหวัด จัดข้อ ต้องเลื่อนการประชุมออกไปเพราะสมาชิกมักติดราชการอื่น ซึ่งมีผลทำให้โครงการการ นิเทศ ติดตามล่าช้ากว่ากำหนดไปด้วย มีบางจังหวัดอนุมัติโครงการก่อนที่จะจัดประชุมสัมมนา ทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนและพบว่ามีบางจังหวัดไม่ได้จัดประชุมขยายผล เช่น จังหวัด พิจิตร แต่โรงเรียนก็ดำเนินโครงการได้เอง เนื่องจากผู้บริหารเข้าใจนโยบายเพราะโรงเรียน เคยเข้าร่วมโครงการ มพช. มาก่อน

2) การดำเนินงานโครงการ รพช.ระดับโรงเรียนส่วนมากอยู่ระหว่างการดำเนินงาน โรงเรียนส่วนใหญ่มีความตั้งใจทำโครงการ และต้องการได้งบประมาณเพิ่ม หรือเป็นงบประมาณ ต่อเนื่อง คณะผู้นิเทศติดตามโครงการได้แนะนำให้โรงเรียนมีการประสานงานกับหน่วยงานอื่นให้ มากขึ้น เช่น ศนจ. ศึกษาธิการจังหวัด (งบทพัฒนาจังหวัด) เป็นต้น บางโรงเรียนใช้เงินทุนหมุน เวียนในการดำเนินโครงการต่อไปเช่น โรงเรียนสุวรรณภูมิพิทยไพศาล จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถ ดำเนินโครงการส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมืองได้ต่อเนื่อง และสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการบางคน สามารถประกอบอาชีพได้ นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนที่ดำเนินโครงการต่อเนื่อง โดยจ่ายเงิน บกศ. เนื่องจากโรงเรียนเห็นความสำคัญและประโยชน์โครงการนี้ มีบางโรงเรียนไม่เข้าใจขั้นตอน การเบิกจ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร ซึ่งคณะผู้นิเทศติดตามร่วมกับสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด ได้ทำความเข้าใจจนประเด็นปัญหานี้แล้ว ส่วนปัญหาที่สำคัญที่ชาวบ้าน หรือชุมชนบางชนบทเข้าร่วม โครงการกับโรงเรียนน้อยนั้น เพราะชาวบ้านต้องทำนา ทำการเกษตรกรรม ทำให้ไม่สามารถ เข้าร่วมโครงการนี้ได้เต็มที่ โดยสรุปจากการนิเทศ ติดตามผลการดำเนินงานอยู่ในระดับที่ น่าพอใจ

2.11 ด้านบทบาทการดำเนินงานของผู้นำ

วรรณิ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ศึกษาเปรียบเทียบถึงปัญหาและอุปสรรคในการ ทำงานของบุคลากรในโรงเรียนเพื่อพัฒนาชนบท รุ่นที่ 1 รุ่นที่ 2 รุ่นที่ 3 เกี่ยวกับการใช้โรงเรียน เพื่อการพัฒนาชุมชน" กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วย ประชากรโรงเรียนรุ่นละ 7 โรง รวม 21 โรงเรียน ครูจำนวน 273 คน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียน มพช. ทั้ง 3 รุ่น มีการ ใช้โรงเรียนเพื่อการพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกัน และโรงเรียน มพช. ทั้ง 3 รุ่น ยังไม่พร้อม ที่จะให้บริการแก่ชุมชน ทั้งนี้เนื่องจาก

- 1) งบประมาณที่จะใช้สนับสนุนโครงการที่จะออกไปช่วยพัฒนาชุมชน
- 2) ความไม่พร้อมของครูที่จะออกปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน เพราะ
 - ก. ขาดความรู้พื้นฐานในการปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน

- ข. ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ของโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน
- ค. ขาดบุคคลที่จะช่วยแสวงหาและปรับใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน
- ง. ขาดบุคคลที่จะช่วยรณรงค์งานเพื่อชุมชน (Community campaign)
- จ. ขาดการประชาสัมพันธ์โครงการ และกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน

สังัด (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย" กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา 21 คน ครู อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา 102 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านวิชาการครูมักจะต้องการในระดับสูงมาก แต่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ด้านช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน ครูผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ปัญหาที่เกิดจากการบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา คือ ปัญหาด้านงบประมาณและปัญหาบุคลากร ส่วนสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหามากที่สุด คือ วัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียนมีไม่เพียงพอที่จะให้บริการชุมชน

อิสราพร (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครู ผู้บริหารการศึกษาและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติจริงของครูในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ในเขตการศึกษา 7 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วย ครูในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท 150 คน ผู้บริหารการศึกษา 150 คน และผู้นำชุมชน 149 คน ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท เรียงตามลำดับดังนี้คือ

- 1) ขาดแคลนด้านเงินงบประมาณที่ใช้สนับสนุนโครงการซึ่งไม่เพียงพอในการดำเนินงาน
- 2) การขาดแคลนวัสดุ-อุปกรณ์ ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพของประชาชน
- 3) ด้านเวลาของครู เพราะครูมีชั่วโมงสอนมาก สละเวลาออกไปทำกิจกรรมได้น้อย
- 4) ความแตกต่างในด้านการอ่าน การเขียนของประชาชนในชุมชนนั้น
- 5) การคมนาคมไม่สะดวก ขาดยานพาหนะในการเดินทาง
- 6) ภาษาที่ใช้สอน
- 7) ความไม่ปลอดภัยจากผู้ก่อการร้าย

สุมนทา (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียน มพข. กับครูโรงเรียนมัธยมในท้องที่ใกล้เคียง" กลุ่มตัวอย่างศึกษาจากประชากร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูโรงเรียน มพข. จำนวน 353 คนและกลุ่มครูโรงเรียนมัธยมในท้องที่ใกล้เคียงที่เป็นโรงเรียนนอกโครงการ มพข. จำนวน 347 คน ผลการวิจัยด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนพบว่า ครูโรงเรียน มพข. และครูโรงเรียนนอกโครงการส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ที่จะให้ครูเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน ในบทบาทของการเป็นผู้ร่วมงานและผู้ประสานงาน และวิธีการที่จะกระตุ้นให้ครูได้เข้ามามีบทบาท ในงาน

พัฒนาชุมชนวิธีที่ดีที่สุด คือ การจัดฝึกอบรมบุคลากรของโรงเรียนให้เข้าใจการทำงานพัฒนาชุมชน สำหรับบทบาทของโรงเรียนพบว่า ครูโรงเรียน มพข. และครูโรงเรียนนอกโครงการ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า บทบาทที่ดีที่สุดของโรงเรียนในการเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน คือ บทบาทด้านการปรับปรุงการเรียนการสอนในห้องเรียน ด้วยการจัดวางเนื้อหาวิชา ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และวิธีการที่จะนำโรงเรียนเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนนั้น พบว่า ครูโรงเรียน มพข. และครูโรงเรียนนอกโครงการมีความคิดเห็นแตกต่างกัน คือครูโรงเรียน มพข. เห็นว่าวิธีที่ดีที่สุด คือการเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้อาคาร สถานที่ อุปกรณ์การบริการต่าง ๆ ของโรงเรียน ขณะที่ครูโรงเรียนนอกโครงการเห็นว่าควรจะเป็นการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชน และพบว่าครูส่วนใหญ่มีเวลาว่างสำหรับจะเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนน้อย ซึ่งในรอบปีการศึกษาที่ผ่านมา ครูส่วนใหญ่มีเวลาว่างเพียง 1-3 ครั้ง เท่านั้นสาเหตุสำคัญเนื่องจาก โรงเรียนไม่มีการจัดกิจกรรมหรือโครงการด้านการพัฒนาชุมชน และครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ประสบการณ์ในการดำเนินการ จึงไม่มีการริเริ่มจัดทำโครงการด้านการพัฒนาชุมชนขึ้น ในด้านการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนนั้น พบว่าครูโรงเรียน มพข. มีโอกาสช่วยงานชุมชนมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการ ด้านการมีบทบาทเป็นที่ปรึกษากิจกรรมของชุมชนนั้นใช้เวลาในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ในการช่วยงานดังกล่าว

สำหรับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น พบว่า ครูโรงเรียน มพข. และครูโรงเรียนนอกโครงการประสบกับปัญหาและอุปสรรคไม่แตกต่างกัน ยกเว้นในเรื่องความพร้อมในด้านอาคาร สถานที่ที่จะให้บริการชุมชน ซึ่งโรงเรียน มพข. มีความพร้อมสูงกว่าโรงเรียนนอกโครงการอย่างเห็นได้ชัด ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของโรงเรียนทั้งสองกลุ่ม คือ การขาดเงินงบประมาณสนับสนุน การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์การส่งเสริมงานโครงการพัฒนาของโรงเรียน การที่ครูส่วนใหญ่มีงานประจำมาก เป็นผลให้มีเวลาว่างสำหรับช่วยงานพัฒนาชุมชนน้อย

อัจฉราพรรณ (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของผู้นำชุมชนภาคีรัฐบาลและภาคเอกชนด้านการสอนประชาชนและบริการชุมชนที่มีในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ในเขตการศึกษา 7 กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้นำชุมชนในเขตการศึกษา 7 จำนวน 186 คน เป็นผู้นำภาคีรัฐบาล 97 คน และผู้นำภาคเอกชน 89 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า

1) ในการสอนประชาชน ผู้นำภาคีรัฐบาลมีบทบาทหน้าที่ที่ปฏิบัติจริงค่อนข้างมาก ในด้านการให้ความรู้ทั่วไปและความรู้เกี่ยวกับอาชีพในการบริการชุมชนผู้นำภาคีรัฐบาลมีการปฏิบัติจริงค่อนข้างมาก ในการให้บริการด้านสุขภาพอนามัยและการบริการด้านเผยแพร่ข่าวสารแก่ประชาชน

ผู้นำภาคเอกชนมีบทบาทหน้าที่ที่ปฏิบัติจริงในการสอนประชาชนน้อยทุกด้าน ส่วนด้านการบริการชุมชน ผู้นำภาคเอกชนมีการปฏิบัติจริงในระดับค่อนข้างมาก

2) บทบาทที่คาดหวัง ผู้นำชุมชนภาคีรัฐบาลและภาคเอกชนมีความเห็นว่าควรจะไปมีบทบาทในการสอนประชาชนและบริการชุมชนร่วมกับโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทในระดับค่อนข้างมากทุกด้าน และความคาดหวังของผู้นำชุมชนทั้ง 2 ภาค สูงกว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริงทุกด้าน

3) บทบาทที่ปฏิบัติจริงของผู้นำทั้ง 2 ภาค แตกต่างกันในการให้ความรู้ทั่วไปและความรู้เกี่ยวกับอาชีพ การบริการชุมชนด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ การบริการชุมชนด้านสุขภาพอนามัย และการบริการชุมชนด้านเผยแพร่ข่าวสาร ผู้นำภาครัฐบาลมีการปฏิบัติจริงมากกว่าผู้นำภาคเอกชน

ส่วนบทบาทที่ผู้นำทั้ง 2 ภาคปฏิบัติจริงไม่แตกต่างกัน ได้แก่ การปลูกฝังให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อเยาวชน การปลูกฝังให้ประชาชนเกิดความรับผิดชอบต่อชุมชน การปลูกฝังให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี การบริการชุมชนด้านวัฒนธรรมและนันทนาการ

4) สิ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างมากในการให้ความรู้และบริการชุมชนตามความเห็นของผู้นำชุมชน คือ

- ก. การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพของประชาชน
- ข. ขาดเงินงบประมาณที่จะใช้สนับสนุนโครงการพัฒนาต่าง ๆ
- ค. การที่เจ้าหน้าที่รัฐบาลและผู้นำภาคเอกชนมีงานประจำมาก จึงมีเวลาบริการชุมชนน้อย

ง. ขาดการประสานงานระหว่างโรงเรียน มพช. กับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

5) ข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชน ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท คือ

- ก. ควรมีการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนให้มีความพร้อมสำหรับงานพัฒนาชุมชน
- ข. ควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่มีหน้าที่พัฒนาชนบท
- ค. โรงเรียนจะต้องสร้างความสัมพันธ์เป็นอันดีกับผู้นำชุมชนและประชาชน

อัจฉราพรหม (2527) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "บทบาทของผู้นำชุมชนภาคีรัฐบาลและภาคเอกชนด้านการสอนประชาชนและบริการชุมชนที่มีในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ในเขตการศึกษา 7 กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้นำภาครัฐบาล 97 คน และผู้นำภาคเอกชน 89 คน ผลการวิจัยพบว่า

บทบาทที่ปฏิบัติจริงของผู้นำทั้ง 2 ภาคแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ และผู้นำภาครัฐบาลมีการปฏิบัติจริงมากกว่าผู้นำภาคเอกชน

ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการให้ความรู้และบริการชุมชนตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน

ผลการวิจัยมีการสอดคล้องกับ อิศราพร (2526) ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ขาดเงินงบประมาณสนับสนุนโครงการพัฒนาต่าง ๆ ผู้นำภาครัฐบาลและเอกชนมีงานประจำมาก จึงมีเวลาบริการชุมชนน้อย และขาดการประสานงานระหว่างโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

เมื่อเปรียบเทียบถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของบุคลากรในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท รุ่นที่ 1 รุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 เกี่ยวกับการใช้โรงเรียนเพื่อการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยของวรรณ (2523) จะพบว่า โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบททั้ง 3 รุ่น มีการใช้โรงเรียนเพื่อการพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกัน และยังไม่พร้อมที่จะให้บริการแก่ชุมชน ทั้งนี้เนื่องจาก

- 1) งบประมาณที่ใช้สนับสนุนโครงการที่จะออกไปช่วยพัฒนาชุมชน
- 2) ความไม่พร้อมของครูที่จะออกปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน เพราะ
 - (1) ขาดความรู้พื้นฐานในการปฏิบัติงานด้านพัฒนาชนบท
 - (2) ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ของโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน
 - (3) ขาดบุคคลที่จะช่วยแสวงหาและปรับใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน
 - (4) ขาดบุคคลที่จะช่วยรณรงค์งานเพื่อชุมชน (Community Campaign)
 - (5) ขาดการประชาสัมพันธ์โครงการและกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน

สะอาด (2527) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนตามการรับรู้ของผู้บริหารการศึกษาและครู ในเขตการศึกษา 8 กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ครูโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน 260 คน และผู้บริหารการศึกษา 126 คน ผลการวิจัยพอสรุปได้ว่า

- 1) ครูและผู้บริหารการศึกษามีความคาดหวังต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูสูงกว่าบทบาทที่ครูได้ปฏิบัติจริง
- 2) ครูและผู้บริหารการศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู เรียงตามลำดับความสำคัญมากไปน้อย ดังนี้
 - (1) ขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพของประชาชน
 - (2) ความยากจนของประชาชน
 - (3) เงินงบประมาณที่ใช้สนับสนุนโครงการมีน้อยไม่เพียงพอในการดำเนินงาน
 - (4) ขาดบุคลากรด้านอาชีพต่าง ๆ ที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน
 - (5) ความแตกต่างในการรู้หนังสือของประชาชน
 - (6) ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน

3) ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน พบว่า

- (1) ต้องการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่นให้แก่ประชาชนและให้จัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้
- (2) ต้องการให้จัดสัมมนา อบรรมครูทุกระดับ รวมทั้งให้ปรับปรุงสวัสดิการของครู
- (3) ต้องการให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- (4) ต้องการให้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- (5) ต้องการให้มีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมในหมู่บ้านให้เดินทางได้สะดวกและปรับปรุงระบบชลประทานในหมู่บ้าน โดยการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อใช้บริโภคและทำการเกษตร
- (6) ต้องการให้จัดสรรงบประมาณลงในพื้นที่ยากจนให้มากขึ้น และให้งบประมาณอย่างต่อเนื่อง

เรื่อง (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "โรงเรียนมัธยมศึกษากับการพัฒนาชนบท : บทบาทที่สำคัญต่อความมั่นคงของชาติ" ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะนโยบายแนวปฏิบัติและบทบาทของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ 11 คน ศึกษาธิการจังหวัด 19 คน ศึกษาธิการอำเภอ 22 คน และอาจารย์ใหญ่โรงเรียน มพช. 25 คน รวม 33 คน ผลการวิจัยพบว่า หลักการและแนวปฏิบัติของโรงเรียน มพช. ยังไม่เหมาะสมกับสภาวะของโรงเรียน เพราะโรงเรียนขาดปัจจัยหลายอย่าง เช่น บุคลากรที่มีความรู้ ความชำนาญ และมีความเสียสละ ขาดงบประมาณที่ดำเนินการตามกิจกรรมที่เสนอแนะ อุปกรณ์ที่จะอำนวยความสะดวกในการไปสอนหรือบริการชุมชนยังมีจำกัด

สุเทพ (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทในการปฏิบัติงานตามโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช. 2 รุ่นที่ 1) เขตการศึกษา 9 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียน มพช. 2 รุ่นที่ 1 จำนวน 30 โรงเรียน จำนวนครูสังคมศึกษา 99 คน ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่าตนเองได้ปฏิบัติงานด้านการสอน และอบรมนักเรียนในระดับมาก ด้านการให้ความรู้แก่ประชาชนในระดับปานกลางและระดับน้อย ด้านการให้ความรู้แก่ประชาชนในระดับปานกลางด้านบริการชุมชนในระดับปานกลางและระดับน้อย ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูสังคมศึกษา คือการขาดการอบรม สัมมนาเกี่ยวกับโครงการ มพช. โรงเรียนขาดการวางแผน ขาดบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และครูสังคมศึกษาไม่มีเวลาในการเข้าร่วมโครงการ มพช.

ผกาพันธ์ (2529) ได้ศึกษาบทบาทของครูในคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบลในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ผลปรากฏว่าบทบาทที่ครูในคณะทำงานสนับสนุน การปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบลควรปฏิบัติมากที่สุด คือ การเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการสภาตำบล (กสต.) เพื่อให้คำปรึกษาหารือ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาคุณสมบัติของครูที่สมควรได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูในคณะทำงาน สนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล ดังนี้

- 1) มีการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป
- 2) มีตำแหน่งเป็นครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่
- 3) มีอายุราชการตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป
- 4) ควรเป็นเพศชาย
- 5) มีบ้านอยู่ในตำบลนั้น
- 6) มีความสัมพันธ์อันดีกับทุก ๆ คน

ศิริณา (2529) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การรับรู้บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11 กลุ่มตัวอย่างเป็นครูโรงเรียนประถมศึกษาในและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน จำนวน 399 คน ผลการวิจัยพบว่า

1) ครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาบทบาทในแต่ละด้านพบว่า ครูมีบทบาทมากในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงด้านเดียว ส่วนด้านอื่น ๆ คือ ด้านสาธารณสุข ด้านการเมือง การปกครอง ด้านการศึกษาและด้านเศรษฐกิจ ครูมีบทบาทปานกลางตามลำดับ

2) ปัญหาอุปสรรคด้านการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ยากจนที่เป็นปัญหาระดับมาก มี 4 ข้อ เรียงตามลำดับ

- (1) ขาดงบประมาณที่จะใช้สนับสนุนโครงการออกไปพัฒนาชนบทและขาดวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนในการฝึกอาชีพของชุมชน
 - (2) ประชาชนมีความยากจน หรือมีรายได้ต่ำ
 - (3) การจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนไม่เหมาะสม
 - (4) ท้องถิ่นขาดแคลนทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ ที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตรป่าไม้
- ส่วนที่เป็นปัญหาระดับปานกลางมี 7 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ

- (1) ประชาชนในชุมชนมีระดับความรู้แตกต่างกัน
- (2) เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก

- (3) การขาดความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- (4) ประชาชนไม่สนใจต่อการบริการของโรงเรียน
- (5) ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่ให้บริการแก่ประชาชน
- (6) การขาดการประสานงานของหน่วยราชการในการประสานแผน ประสานกิจกรรมและเวลาในการทำงานในการพัฒนาชุมชน
- (7) ครูขาดความรู้ความสามารถที่จะให้บริการแก่ชุมชน

วิชัย (2530) ศึกษาบทบาทและปัญหาของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทยากจนตามโครงการเสริมบทบาทผู้นำท้องถิ่นของวิทยาลัยอุดรธานี พบว่า

- 1) พระสงฆ์ ครูและผู้นำชาวบ้านมีบทบาทในการพัฒนาชนบทยากจนด้านจิตใจอยู่ในระดับมาก
- 2) พระสงฆ์ ครูและผู้นำชาวบ้านมีปัญหในการพัฒนาชนบทยากจนอยู่ในระดับปานกลางและน้อย ปัญหาที่พบว่ามีมากในการพัฒนาชนบทยากจน คือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ความยากจนของชาวบ้าน ขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ขาดงบประมาณในการพัฒนาราคาผลผลิตต่ำ และปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย
- 3) ครู พระสงฆ์และชาวบ้านมีความคิดเห็นต่อบทบาทและปัญหาในการพัฒนาชนบทยากจนแตกต่างกัน
- 4) ความคิดเห็นของพระสงฆ์ ครูและผู้นำชาวบ้านที่มีอายุและวุฒิแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทและปัญหาในการพัฒนาชนบทยากจนแตกต่างกัน

โรวาท (2530) ศึกษาบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า

- 1) บทบาทในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงแสดงบทบาทอย่างไม่เป็นทางการตามลักษณะเด่นของผู้นำแต่ละคน ภายในกลุ่มมิได้จัดสรรบทบาทขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วย 5 ด้าน คือ
 - (1) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง
 - (2) ผู้นำทางเทคนิคการเกษตร
 - (3) ผู้นำทางความคิด
 - (4) ผู้นำทางการปฏิบัติ
 - (5) ผู้นำทางการประชาสัมพันธ์

สำหรับกลวิธีที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงใช้ในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน คือ การสาธิต การกระตุ้นให้คิด และการให้ความรู้

2) บทบาทในการจัดองค์กรประชาชนเพื่อหนุนช่วยการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทในการจัดองค์กรประชาชน 2 องค์กร คือ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของแกนนำในการจัดองค์กรร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยมากในการดำเนินงาน และกลุ่มบ่บ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทเป็นกลุ่มแกนนำในการจัดสรรองค์กร และประชาชนมีส่วนร่วมในระดับสูงทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน

3) ผลกระทบของบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนนั้น ปรากฏว่าเกิดผลกระทบในระดับน้อย โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยสำคัญ คือ การขาดการจัดองค์กรภายในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงเอง ทำให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถยกระดับบทบาทของตนให้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเพียงพอต่อการสร้างผลกระทบดังกล่าวได้

ทูลธรรม (2532) ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่ ผลการปฏิบัติงานและคุณลักษณะที่เหมาะสมในการพัฒนาชนบทของผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการระดับตำบล เขตการศึกษา 11 พบว่า

1) ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการระดับตำบลได้ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้กำหนดให้ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกบทบาทหน้าที่ มีเพียง 3 บทบาทหน้าที่เท่านั้นที่ได้ปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ส่วนผลการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ด้านการพัฒนาจิตใจ และด้านการพัฒนาสังคม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับน้อย

2) ปัญหาและสาเหตุของปัญหาในการปฏิบัติงานตามบทบาทของผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการระดับตำบล มีปัญหาในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเกือบทุกบทบาทหน้าที่ มีเพียง 3 บทบาทหน้าที่เท่านั้นที่มีปัญหาในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับน้อย ส่วนสาเหตุของปัญหาที่สำคัญ คือ การมีงานประจำที่โรงเรียนมาก การไม่มีเวลาปฏิบัติงาน การไม่มีการประสานงาน การไม่มีข้อมูล การไม่มีงบประมาณ และการไม่กระตือรือร้นที่จะทำงาน

3) คุณลักษณะที่เหมาะสมในการพัฒนาชนบทของผู้แทนกระทรวงศึกษาระดับตำบล ควรมีคุณลักษณะทุกด้าน ในระดับมากซึ่งเรียงตามลำดับความสำคัญ 10 อันดับแรกได้ ดังนี้

- (1) มีความรู้เรื่องความเชื่อ ประเพณี ศาสนา และสภาพท้องถิ่นของประชาชน
- (2) มีความเป็นกันเองไม่ถือตัวและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ทุกโอกาส
- (3) มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ความรับผิดชอบและงานส่วนรวม
- (4) มีการทำงานแบบประชาธิปไตย และใช้ระบบกลุ่มในการตัดสินใจ
- (5) ยอมรับและเข้าใจนิสัยบุคคลในท้องถิ่น ตลอดจนมีความกระตือรือร้นที่จะให้

ความร่วมมือช่วยเหลืองานของประชาชน

- (6) มีจิตใจเป็นกุศล รักการทำงานร่วมกับประชาชนและชุมชน โดยไม่หวังประโยชน์ตอบแทนจากการทำงาน
- (7) มีน้ำใจที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตในชุมชนให้ดีขึ้น
- (8) มีความสามารถทำความคุ้นเคย และไวต่อความรู้สึก ทำดีของบุคคลอื่น
- (9) มีความเสียสละและอดทนต่องานที่กระทำเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม
- (10) มีความสามารถชี้แจงงานที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานเห็นคุณค่าและให้ความร่วมมือได้

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม (รพพส.) พอสรุปได้ดังนี้

ด้านการดำเนินงาน

โรงเรียนประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน วิชาชีพ บุคลากรขาดความร่วมมือและการประสานงานจากภาครัฐบาลและเอกชน ผู้ดำเนินงานไม่เข้าใจหลักการดำเนินงานที่ถูกต้อง ตลอดจนขาดการประชาสัมพันธ์ ลักษณะการบริหารงานไม่เอื้อต่อการดำเนินงาน แต่อย่างไรก็ตามโรงเรียนที่ได้เข้าโครงการ มพพส. สามารถดำเนินงานได้ดีกว่าโรงเรียนที่ไม่ได้เข้าโครงการ เนื่องจากได้รับงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน อาคารสถานที่ และขวัญกำลังใจของผู้ปฏิบัติงานดีกว่า การดำเนินงานโดยทั่วไปมักมุ่งความพร้อมด้านบุคลากรเป็นอันดับแรก

ด้านบทบาทการดำเนินงานของผู้นำ

การวิจัยพบว่า ครูขาดความเข้าใจในบทบาทของตน ไม่สามารถดำเนินงานต่าง ๆ ได้เต็มที่เนื่องจากกระยะเวลาจำกัด การคมนาคมไม่สะดวก และขาดยานพาหนะ นอกจากนี้ยังพบว่า เห็นด้วยที่จะให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนร่วมงานและประสานงาน โดยการให้ความรู้แก่ผู้รับผิดชอบ ด้วยการอบรม มีความเห็นด้วยมากกับบทบาทด้านการปรับปรุงการเรียนการสอนในห้องเรียนให้สอดคล้องกับชุมชน

ผู้นำภาครัฐมีบทบาทจริงในการปฏิบัติงานมากกว่าภาคเอกชน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ต่างก็ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและต้องมีการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ในส่วนของโรงเรียน มพพ. ครูขาดพื้นฐานการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน และไม่เข้าใจบทบาท นอกจากนี้ยังพบว่า มีบุคลากรที่ขาดความเสียสละ และขาดความชำนาญอยู่ ด้านบทบาทของครูด้านสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าด้านสาธารณสุข การเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ